

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Vypracovala:
Bc. Veronika Živná

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury. Elektronická a tištěná verze jsou totožné.

Brno 3.11.2011

.....

Bc. Veronika Živná

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat paní Janě Bublové za pomoc a podporu, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Veronika Živná

OBSAH

Úvod	2
1. Sociální deviace ve školním prostředí	5
1.1 Sociální deviace a sociálně patologické jevy	5
1.2 Vybrané sociální deviace ve školním prostředí	6
2. Charakteristika prevence	11
2.1 Prevence a její typy	11
2.2 Efektivní prevence	16
2.3 Prevence jako součást výchovného procesu	19
3. Pojetí prevence na základních školách	22
3.1 Organizace prevence na ZŠ	22
3.2 Školní preventivní strategie	25
3.3 Minimální preventivní program	27
3.4 Aktivity školy v rámci prevence	30
3.5 Sociální pedagog v prevenci na základních školách	37
4. Výzkum názorů žáků na preventivní aktivity jejich školy	39
4.1 Metodologická východiska	39
4.2 Presentace výsledků	46
4.3 Analýza, interpretace získaných dat a doporučení pro praxi	70
Závěr	81
Resumé	84
Anotace	85
Seznam použité literatury	86
Seznam obrázků a tabulek	90
Seznam příloh	91

Úvod

Každodenně slyšíme ze sdělovacích prostředků o páchané kriminalitě, násilí, šikaně, vandalismu, drogové a alkoholové závislosti a dalším společensky nežádoucím chování a jeho důsledcích. Tyto jevy se neobjevily náhle, v určitých podobách existovaly vždy, v souvislosti se změnami ve společnosti se však dostávají na povrch a také vznikají jejich agresivnější a smutnější podoby. Jejich problémem je to, že na sebe jeden typ rizikového chování naváže jev další, nezaměstnanost může vést ke krádežím a závislostem, může vyústit v bezdomovectví, závislý se dopouští vandalismu či násilí, aby získal drogu, šikana může vést ke kriminalitě a člověk tak může padnout do začarovaného kruhu.

Je-li tento problém významný u dospělých, tím je významnější, že se takto nezřídky chovají i děti. Není výjimkou, že pachatelé i oběťmi sociálně patologických jevů jsou již žáci základních škol. Nárůst různých sociálně patologických jevů včetně zneužívání návykových látek u dětí na základních školách je dnes běžným jevem, alarmující je zvyšující se brutalita a agresivita těch nejmladších, zároveň však děti patří k nejohroženější skupině.

Ve zvoleném tématu a oboru sociální pedagogika vnímám velmi úzký vztah. Sociální pedagogika má nebo by měla mít ve školství své opodstatněné místo, sleduje význam prostředí, problematiku specifických vlivů prostředí a jejich vliv na formování osobnosti, jejím cílem je zlepšit společenské podmínky života člověka, pomáhá řešit krizové situace a odstraňovat sociálně nežádoucí jevy.

Téma mé diplomové práce *Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii* mě zaujalo, je to konkrétní a aktuální téma a získané výsledky mohou smysluplně pomoci v prevenci na základních školách.

Cílem mé diplomové práce je prostřednictvím dotazníkového šetření na vybraných základních školách zjistit skutečné názory žáků na prevenci prováděnou jejich školou, budu zjišťovat, jak vnímají preventivní aktivity, jestli jich mají dostatek, jaká témata a formy je zajímají. Vedle toho budu zjišťovat, jak žáci hodnotí atmosféru ve škole, jestli se mají ve škole komu svěřit a mohou s učiteli otevřeně hovořit, jak hodnotí školní pravidla a jestli mají dostatečnou nabídku zájmových aktivit. Všechny tyto aspekty mají na to, jak se žáci ve škole cítí. Dalším cílem je ověřit stanovené hypotézy. Stanovila jsem si pět hypotéz, *první* z nich bude zjišťovat, zda se školními pravidly souhlasí spíše

žáci I. stupně než II. stupně. Dále mě zajímalo, zda si děti o přednáškách, které probíhají ve škole, povídají s rodiči, *hypotéza druhá* předpokládá, že si o nich s rodiči povídá 60 % dětí. Předpokládám, že žáky druhého stupně zajímá z preventivních témat problematika zdravého životního stylu více než žáky prvního stupně, takto zní text *třetí hypotézy*. *Hypotéza čtvrtá* je, že předpokládám, že se žáci pátých tříd nejčastěji svěřují s osobními problémy matce, žáci osmých tříd kamarádům. Myslím si, že žáci z Brna i Moravské Třebové nejvíce preferují stejné téma, což jsem si stanovila jako další, *pátou hypotézu*. Výsledky praktického šetření mohou poskytnout cenné informace a především zpětnou vazbu všem realizátorům prevence na škole k jejich práci. Na základě analýzy zjištěných informací a jejich interpretace se pokusím formulovat doporučení pro školní metodiky prevence.

Aby mohl být naplněn cíl mé práce, je třeba nejprve podat základní informace ke zkoumané problematice z dostupné literatury. V teoretické části budu v první kapitole charakterizovat základní pojmy a vybrané sociální deviace, se kterými se základní školy potýkají, a k nimž prevence nejčastěji směřuje. Ve druhé kapitole se budu zabývat prevencí, neboť pokud zjišťuji názory žáků na školní preventivní strategii, musím definovat prevenci a uvést její typologii. Prevence se rozlišuje na primární, sekundární, terciární, z hlediska školních preventivních strategií rozlišujeme specifickou a nspecifickou prevenci. Pokládám za přínosné uvést podmínky efektivní prevence. Prevence úzce souvisí s výchovným působením, lze na ni pohlížet jako na součást výchovného procesu, a to zejména v rodině a ve škole, proto v druhé kapitole popíši důležitost prevence v rodině a škole a zdůrazním nutnost jejich spolupráce. V poslední kapitole teoretické části se budu věnovat roli školy v prevenci a pojetí prevence na základních školách. Dnes existuje velmi propracovaná organizace školské prevence, kde má klíčovou roli ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vytváří základní klíčové dokumenty, formuluje strategie a provádí kontrolu. Škola má v preventivním procesu zásadní postavení, neboť děti tráví ve škole každodenně mnoho hodin a škola je tedy významně ovlivňuje. Výhodou školy je, že disponuje rozsáhlou sítí prostředků a nástrojů a může tedy preventivní kroky plánovat žádoucím způsobem. Školy vytvářejí preventivní strategii, v níž formulují cíle a způsoby jejich naplňování a plánují pro žáky preventivní aktivity, zhmotněním této strategie se stává minimální preventivní program, o kterém je také nezbytné psát v teoretické části. Preventivní aktivity školy leží většinou zejména na bedrech školního metodika prevence, který má v prevenci klíčové postavení

a proto uvedu jeho činnosti související s prevencí na škole. Aby byly preventivní snahy efektivní, je však nutná nejen činnost školního metodika prevence, ale spolupráce celého pedagogického sboru, ideálně i spolupráce s rodiči. Považuji za přínosné názory o praktickém propojení oboru sociální pedagogika s prováděním prevence na školách, zmiňuji se tedy o těchto poznatcích v souvislosti s využitím sociálního pedagoga jako odborníka pro práci v sociální sféře s kompetencemi v oblasti primární prevence na školách.

Praktická část je zaměřena na metodiku a analýzu výsledků výzkumu na školách, týkající se názorů žáků na školní preventivní strategie. Předmětem zkoumání budou žáci čtyř základních škol. Záměrně byly vybrány dvě školy z Brna a dvě školy z Moravské Třebové, abych mohla posoudit, zda existují nějaké rozdíly v názorech žáků podle toho, kde se škola nachází. Také budu posuzovat rozdíly mezi názory žáků na prvním a druhém stupni. Pro účely praktické části mé diplomové práce jsem vytvořila dotazníky pro žáky, prostřednictvím kterých budu zjišťovat, zda mají žáci dost preventivních hodin, která preventivní témata jim ve škole chybí, jaký mají vztah k učitelům, jestli jim důvěřují, zda jim škola nabízí dost kroužků a další otázky související s tématem prevence. Výsledky budu prezentovat v tabulkách a zpracuji jejich analýzu, závěrem se pokusím formulovat doporučení pro školy.

Existuje spousta výzkumů na podobná témata, ale pokud jde o celorepubliková čísla, metodikům prevence na školách to sice poskytne přehled o celkovém stavu v zemi, ale skutečným přínosem pro jejich práci je odpověď přímo na jejich práci, respektive názory žáků „jejich“ školy na „jejich“ preventivní snahy a činnosti.

1. Sociální deviace ve školním prostředí

1.1 Sociální deviace a sociálně patologické jevy

Za deviaci označujeme jakoukoliv „odchylku od normální struktury, funkce, stanoveného standardu“, hovoříme-li o **sociální deviaci**, jedná se o narušení sociální normy a to jak ve smyslu pozitivním, tak negativním, např. přehánění v dodržování norem až do krajností. Sociální deviace můžeme členit do tří rovin podle stupně závažnosti a společenské nebezpečnosti a to na *negativní jevy*, které se vyskytují běžně a pokud nepřesáhnou určitou míru, neohrožují společnost, je to např. nezaměstnanost, rozvodovost, nemocnost. Dále jsou to *asociální jevy*, které jsou již závažnější, neboť dochází k porušování zájmů společnosti, patří sem například výtržnictví, pornografie, šikana, sekty. Z hlediska fungování společnosti jsou však nejnebezpečnější **sociálně patologické jevy**, které často souvisí s nejproblematičtějšími důsledky, jsou to např. kriminalita, toxikomanie, prostituce, sebevražednost.¹

Sociální patologie je souhrnným označením nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů. Sociální patologie tyto jevy klasifikuje, ale zkoumá i příčiny jejich vzniku a existence. Pojem sociální patologie poprvé užil v sociologii Herbert Spencer. Každý sociálně patologický jev má svoji míru společenské nebezpečnosti, a čím je tato nebezpečnost vyšší, tím je i zájem o jejich řešení. Sociálně patologické jevy jsou pro společnost vždy negativní.²

Je zřejmé, že chování, které se běžně objevuje ve společnosti, se zákonitě objevuje i ve škole, protože škola není izolovaná od okolního prostředí. Ve školním prostředí jsou sociálně patologické jevy označovány jako rizikové chování. Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012 (str. 8), vymezuje tyto rizikové projevy chování, na které by se školy se svými preventivními strategiemi a programy měly zaměřit, jsou to: záškoláctví, šikana, násilí, divácké násilí, kriminalita, delikvence, vandalismus, závislost na politickém a náboženském extremismu, rasismus, xenofobie,

---

¹ Kraus, B. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 1998, s. 46-47

² Mühlpachr, P. *Kapitoly ze sociální patologie*. 2. vyd. Brno: IMS, 2003, s. 6

užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky), onemocnění HIV/AIDS a dalšími nemocemi šířícími se krevní cestou, poruchy příjmu potravy, netolismus a patologické hráčství. Dále by se měly snažit rozpoznávat a včas zasáhnout při podezření na domácí násilí, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování výchovy mládeže a poruch příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

1.2 Vybrané sociální deviace ve školním prostředí

Šikana

Závažným negativním jevem ve školním prostředí je **šikana**. Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování a patří k patologickým projevům lidského chování.¹ M. Miovský zahrnuje navíc pod pojem šikana i agresivní jednání proti sobě a dále agresivní chování proti věcem, tedy vandalismus, například ve smyslu poškozování školního majetku, zařízení při sportovních utkáních, sprejerství.²

Výzkumy na školách bylo zjištěno, že asi 20 procent žáků má zkušenost se šikanou, čísla však mohou být ještě závažnější, protože spousta dětí se ani nepřiznává.³ Přestože jsou znaky šikany častokrát zlehčovány, v řadě případů může jít až o trestněprávní jednání. Stále panuje představa, že ke vzniku šikany je potřeba zcela výjimečných podmínek, skutečnost je ale jiná, šikana se může objevit v jakékoliv skupině.

Mezi dětmi a mládeží má šikana svoji podobu, dětské šikany jsou oproti šikanám mládeže méně zálučné, dají se mnohem lépe odhalit a také se jednodušeji napravují, u mládeže se objevují šikany propracovanější, častokrát se sexuální podtextem, důvody vzniku a mechanismus šikany je však stejný jako mezi dospělými. Toto chování se může vyvíjet ve fázích, a to od zárodečné podoby tzv. ostrakismu, kdy se oběť necítí dobře a je v kolektivu neoblíbená, až po systémové ničení vztahů ve skupině.

---

¹ Jedlička, F., Kořa, J. *Aktuální problémy výchovy Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 85-89

² Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: SCAN, 2010, s. 75-76

³ Tyšer, J. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006, str. 16

Rozlišování stadií vnitřního vývoje šikany pomůže k volbě nejvhodnějšího preventivního či diagnostického postupu a formy pomoci.¹

Za příčinami vzniku šikany můžeme hledat neuspokojení základních potřeb a málo podnětné rodinné prostředí. Motivy šikany mohou být touha po moci a ubližování ostatním, u dětí zejména nuda, zvědavost, touha prožít vzrušující zážitek. Příčinou agresivního jednání mohou být také biologické faktory jako poruchy psychického vývoje, hyperkinetické poruchy (ADHD) nebo vysoká hladinu testosteronu v mužském těle.²

V souvislosti s rozmachem telekomunikačních technologií se objevuje další typ šikany zvaná kyberšikana. Tato podoba šikany je realizována prostřednictvím elektronické komunikace, zahrnuje například útoky pomocí emailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky, sociální sítě typu facebook a podobně. Problémem je, že šikanování může probíhat 24 hodin denně, na rozdíl od klasické šikany se oběť nemusí dozvědět, kdo ji šikanoval, agresorem může být kdokoliv, i ten, kdo není zrovna fyzicky zdatný a hlavně chybí klasické známky šikany. Je tedy obtížné ji odhalit, pokud se oběť nesvěří.

Záškoláctví

Záškoláctví je neomluvená nepřítomnost žáka, který úmyslně zanedbává školní docházku, dopouští se tak přestupku proti školnímu řádu, ale i školskému zákonu.³

Ch. Kyriacou uvádí pět hlavních kategorií záškoláctví:⁴

- Pravé záškoláctví – žák se ve škole neukazuje, ale rodiče si myslí, že do školy chodí
- Záškoláctví s vědomím rodičů – žák do školy nechodí, rodiče to vědí a také vědí, že k tomu nemá oprávněný důvod, například žák zůstal doma s tím, že s něčím pomáhal rodičům

---

¹ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 35-44, 213-218

² Fischer, S., Škoda, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 50

³ Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1.vyd. Praha: SCAN, 2010, s. 75

⁴ Kyriacou, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. (Přel. Tomková, D.) 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 44-45

- Záškoláctví s klamáním rodičů – žák přesvědčí svého rodiče, že nemůže jít do školy, například předstírá zdravotní problémy, rodič mu napíše omluvenku z důvodu zdravotních potíží
- Útěky ze školy – žák do školy přijde, nechá si zapsat přítomnost a potom odejde
- Odmítání školy – může mít různé důvody, žák může mít strach kvůli příliš těžkému učivu, zkoušce, že bude šikanován. Má školní fobii či depresi. Na tomto místě je již nutná odborná pomoc.

Podle B. Krause et al. může být toto chování reakcí dítěte na složitou životní situaci, kterou neumí zvládnout. Příčiny záškoláctví mohou být různé, lze je hledat jak v rodinném prostředí, ve školním prostředí, ale také v osobnosti žáka.¹

Problémem záškoláctví je, že žákovi vzniká další nekontrolovaný volný čas. Děti většinou dobu „za školou“ netráví doma, ale potulují se, to může mít za následek další typy rizikového chování. Není to pouze problém žáka samotného, ale pro celou společnost.

Návykové látky

Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobivé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.²

Návykové látky mohou změnit jednu nebo více funkcí v organismu. Běžné užívání zdraví neohrožuje, např. užití léku proti bolesti, vypití kávy pro dobrou chuť, vykouření cigarety pro zlepšení nálady. Nebezpečné se však může stát nadměrné nebo opakované užívání drogy, jde o návykové chování. Návykové chování se projevuje silnou touhou po droze nebo i činnosti, kdy závislý není schopen od tohoto chování upustit. Každá aktivita se může stát návykovou, v případech závislosti na nebezpečných látkách může dojít k tělesnému, duševnímu i společenskému úpadku.³

¹ Kraus, B., Hroncová, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 292-295

² Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*, hlava VIII, § 130

³ Záškodná, H. *Sociální deviace dětí a mládeže*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998, s.18-19

Tak jako ve společnosti, objevuje se zneužívání návykových látek ve školách. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28 v příloze č.1 (str. 1 -3) řadí mezi návykové látky (=drogy), na které by se školní preventivní aktivity měly zaměřit: *tabák, alkohol, marihuanu, těkavé látky, methamfetamin, heroin a extázi*.

Tabák je drogou, v níž je hlavní psychoaktivní látkou nikotin. Pravidelné kouření se může vyvinout v nemoc, nejde tedy o zlovyk nebo slabou vůli, ale o psychické onemocnění. Následky kouření znamenají poškození zdraví pro kuřáka, ohroženo pasivním kouřením je však i okolí. Nejvíce jsou opět ohroženy děti. Alarmující je, že většina dětí kouří již na základní škole. Pokud jde o cigarety, s nimi se děti nejčastěji setkávají v partě, mezi kamarády a vrstevníky, ale i v rodině. J. Heller spojuje kuřáctví s prospěchem žáka, čím je tento prospěch horší, tím více a častěji žák kouří.¹

Alkohol je legální drogou s tisíciletou tradicí, je snadno dostupný. Alkoholismus je nebezpečný jak pro jedince, tak pro společnost. S alkoholem se děti setkávají nejčastěji v rodině, zejména při rodinných oslavách, k prvnímu kontaktu dochází ještě v předškolním věku².

Marihuana je rostlina, jejíž účinné látky *cannabinoidy*, mají psychotropní efekt, dá se využít i při léčbě. Marihuana bývá u mladých lidí nejčastěji zneužívanou nelegální drogou.

Těkavé látky jsou ředidla, lepidla, plynné látky. Jedná se o vysoce nebezpečné chemikálie, látky ovlivňují mozek. Toluén je nejčastěji užíván malými dětmi, protože je snadno dostupný a levný.

Methamfetamin, u nás je nejčastěji užíván pervitin, který je tzv. „českou drogou“.

Heroin se řadí se mezi opioidy, které se používají jako léky proti bolesti (analgetika), léky proti kašli (antitusika), má rychlý vliv na centrální nervovou soustavu, riziková je injekční aplikace a to, že se neobjevuje v čisté podobě.

Extáze je nerozšířenější drogou zejména u mladých lidí, dokonce patří v některých skupinách k životnímu stylu. Často se s ní lze setkat při tanečních akcích, klubech, festivalech. Uživatel nepocítuje vyčerpání, hrozí tak riziko dehydratace.

---

¹ Heller, J., Pecinová, O. et al. *Závislost známá neznámá*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 1996, s. 51

² Kraus, B., Hroncová, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 85

Specifika působení návykových látek u dětí a dospívajících jsou nabíledni, závislost u dětí se vytváří podstatně rychleji, dětský organismus je citlivější a hrozí riziko otrav a úrazů, protože děti mají tendenci zneužívat širší spektrum návykových látek současně nebo přecházet od jedné k druhé. I pouhé experimentování je u dětí spojováno s většími problémy např. trestná činnost.¹

Naše společnost alkohol i kouření toleruje. Nelze se divit, že dětem nemůže konzumace alkoholu připadat nijak zvláštní, když s ním začínají přímo před zraky rodičů a v některých rodinách s rodiči i kouří. Snadná dostupnost alkoholu i cigaret a dobrá reklama pak jen pomáhají v rozšiřování tohoto chování. Myslím si, že se přeceňuje význam prevence soustředěné na nelegální drogy, na úkor prevence směřované k alkoholu a zejména ke kouření. Prevence by se měla právě zaměřit na alkohol a cigarety, protože děti je jako nebezpečí nepovažují a rizika si ani neuvědomují, díky tomu, že se tyto drogy staly součástí našeho života a obklopují nás na každém kroku. Prevence soustředěná na cigarety a alkohol je důležitá také z hlediska toho, že děti spíše začínají experimentovat s cigaretami a alkoholem, nežli s nelegálními drogami. Problémem je, že někdy pak přes tyto látky pokračují k nelegálním drogám. Experimentování se nevyhneme, děti jsou zvědavé, chtějí zkusit, co to s nimi udělá, chtějí na sebe upozornit nebo to zkusí jen tak, z nudy. Častokrát se ale chtějí přiblížit dospělým, kouření a alkohol jsou pro ně symboly dospělosti. Je proto vhodné je informovat o rizicích a následcích a nabídnout jim jiné alternativy jako symbol dospělosti, například vlastní mobil, hospodaření s vlastními prostředky nebo péče o zvíře.

Všechny návykové látky jsou pro člověka nebezpečné z důvodu vzniku závislosti, tím spíš pro citlivý organismus dítěte. Děti nestačí pouze informovat a kontrolovat, rodiče by měli být vhodným vzorem, také by měli vědět, s kým dítě tráví volný čas a ukázat jim, že tyto drogy mohou napáchat mnoho zlého, od agresivity a vandalismu, přes autonehody, úrazy, závislosti, nemoci i sebevraždy, tedy aby děti pochopily jaké zdravotní, psychické, ale i sociální a materiální škody působí jejich zneužívání.

---

¹ Nešpor, K. *Návykové chování a závislost*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 52

2. Charakteristika prevence

Sociálněpatologické jevy se objevují v každé společnosti, lidé tedy vytvářejí různorodé strategie, jak se s nimi vypořádat, jako neefektivní se v minulosti ukázalo používání radikálních opatření, jako nákladná zase náprava jejich následků. Nejvhodnější a nejlevnější, a tudíž nejefektivnější, je těmto jevům předcházet. Významu tak nabývá prevence.

2.1 Prevence a její typy

Prevence obecně znamená předcházení něčemu, preventivní opatření se tedy snaží předcházet nějakému jevu, který není žádoucí, například nemocem, drogovým závislostem, rasismu, extremismu, gamblerství, násilím, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, ekologickým katastrofám.¹

Rozlišujeme tři základní druhy prevence, a to primární, sekundární a terciární. Někdy je tato tradiční kategorizace nahrazena klasifikací primární prevence používanou v USA na:

- *všeobecnou* - zaměřenou na obecnou populaci
- *selektivní* - zaměřenou na osoby se zvýšeným rizikem, které návykové látky neužívají, např. děti s poruchami chování
- *indikovanou* - která je zaměřena na ty, u kterých nelze diagnostikovat užívání, ale vykazují známky užívání
- *léčba* - kteří návykové látky škodlivě užívají nebo jsou závislí
- *udržování stavu a prevence recidiv* - udržování ve stabilizovaném stavu.

Tento nový rámec poměřuje rizika rozvoje patologického chování v určité populaci a rozsah intervencí, s tím, že je rozdíl mezi strategiemi všeobecné a selektivní prevence.²

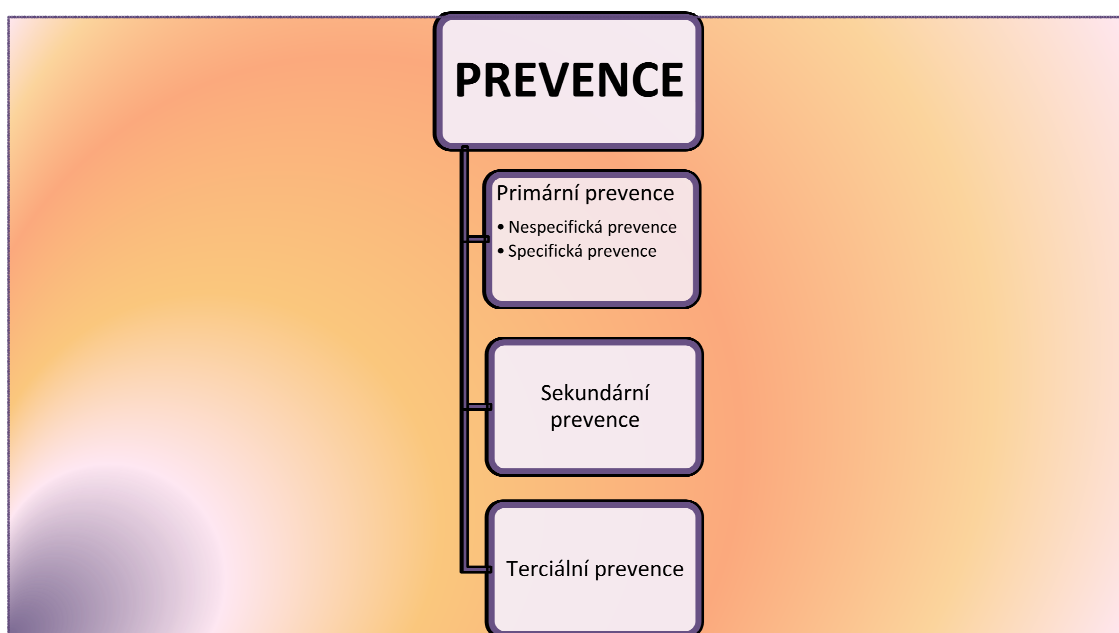
V souvislosti se školními preventivními strategiemi rozlišujeme v rámci primární prevence specifickou a nespecifickou (Obrázek č.1 Typologie prevence).

¹ [www.wikipedia. Prevence /http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence/](http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence/), 20.10.2011

² Nešpor, K. *Návykové chování a závislost*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 153

B. Kraus rozlišuje prevenci podle rozsahu¹ na tu, která se dotýká celé společnosti, nebo na individuální práci s konkrétním jedincem.

Obrázek č.1 Typologie prevence

Vlastní zpracování.

Primární prevence

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti MŠMT na období 2009-2012 jsou primární prevencí: „*veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich šíření.*“

Primární prevence by se měla snažit vytvořit optimální podmínky pro zdravý tělesný, duševní a sociální vývoj člověka. Je zaměřena na veškeré obyvatelstvo, žádoucí je však působení na děti a mládež. Děti si teprve vytvářejí pohled a názor na svět, a tudíž je možné je ovlivňovat směrem k jejich ochraně a obraně. Je vhodné jim co nejdříve sdělit rizika a následky spojené s patologickými jevy, vždy je nutné pamatovat na to, aby to bylo přiměřeně jejich věku. Preventivní působení by mělo být promyšlené a vést děti

¹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s.148

k posilování odolnosti a dovednosti čelit různým nástrahám. Prevence by měla působit na dítě tak, aby se orientovalo, co je zdravé a co jeho zdraví ohrožuje a poškozuje a chovalo se podle toho, mělo by se umět vypořádat se zátěžovými situacemi.

Sdělování informací a poučování však nestačí, dospělí musí být vzorem a ukazovat žádoucí chování a vést děti ke zdravému životnímu stylu. Do prevence je nutné zapojit rodiče i celou veřejnost. Důležitou roli v prevenci ve škole má třídní učitel, který by měl monitorovat situaci ve třídě, pozici žáků, jejich vztahy. Škola by měla být pro děti bezpečným prostředím.

Předcházení sociálně patologickým jevům předpokládá preventivní působení v následujících oblastech:

- „Využití, množství a obsah volného času
- Chování jednotlivců samostatně a ve skupině
- Zdraví a jeho vliv na vývoj osobnosti
- Duševní zdraví
- Sociální zdatnost
- Rodina a rodinné zázemí
- Škola
- Práce
- Vrstevníci.“¹

V rámci primární prevence se z hlediska školních preventivních strategií se rozlišuje

- 1) **Nespecifická prevence**
- 2) **Specifická prevence**

Nespecifická primární prevence zahrnuje veškeré aktivity, které nemají přímou souvislost se sociálně patologickými jevy. Přírodným způsobem formují člověka k tomu, aby byl odpovědný za své chování, vedou ho k dodržování určitých společenských pravidel a zdravě rozvíjí jeho osobnost, pomáhají mu tak, aby nesklouznul k sociálně nežádoucímu chování. Mezi tyto aktivity patří zejména

---

¹ Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky Brno, s. 24

sportovní, zájmové a volnočasové aktivity.¹ Nejčastěji je nespecifická primární prevence v rukou rodičů, učitelů na základní škole i v mateřské škole nebo třeba vedoucích kroužků.

Prostředkem nespecifické primární prevence na úrovni mateřské školy a také na prvním stupni základní školy je například *hra*. Dětem je hra nejbližší, je pro ně přirozenější, protože jim zprostředkovává kontakt se světem od malička. Prostřednictvím hry lze s dětmi řešit aktuální problémy, například adaptaci na školní prostředí nebo zvládání emocí či agrese, ale také pro prevenci. Pokud jde o základní školy, lze jako příklady nespecifické prevence uvést vzdělávací programy např. *Začít spolu* a *Dokážu to?*, které se snaží vést děti ke kritickému myšlení a odpovědnému jednání. Nenásilnou formou tak dítě získává obratnost ke zvládání a řešení problémů a snižuje se tím riziko vzniku a rozvoje negativního chování. Význam má samozřejmě osobnost pedagoga, který musí být příkladem.²

V souvislosti s nespecifickou primární prevencí, nelze opomenout význam *způsobu trávení volného času* jako preventivního faktoru. Volný čas je prostor, který člověku zbude po splnění veškerých povinností a o jehož trávení si rozhodne sám, poskytuje člověku mimo jiné relaxaci a regeneraci. Pokud jde o děti, tím více je tato otázka aktuálnější, děti je potřeba zabavit, pokud se dítě nudí a tráví čas jen tak na ulici nebo u počítačové hry, není daleko k rizikovému chování. Je nutné předcházet nudě, jako rizikovým faktoru v souvislosti s negativním chováním. Dětem je však nutné vytvořit nabídku různých alternativ a nechat je si vybrat. Pokud dítě zaujmeme, najde si nějaký koníček a bude-li úspěšné, můžeme tak napomoci k tomu, že nesklouzne k sociálně patologickému chování.

Podle mého názoru dnes existuje široká nabídka volnočasových aktivit. Pokud rodiče nemají koníčky, tráví volný čas nakupováním nebo sledováním televize, nemohou pak vést dítě ke kvalitnímu trávení volného času a nelze se tedy divit, že děti neumí a ani nechtějí svůj volný čas smysluplně naplnit. Je pravda, že koníčky častokrát nejsou levnou záležitostí a mnoho rodin si je nemůže dovolit, přesto si myslím, že je možné najít levnější alternativy, jen rodiče musí chtít. Rodiče nemusí kupovat drahé knihy,

---

¹ MŠMT ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č.j. 21291/2010- 28. Praha: MŠMT, 2010, s. 2

² Kraus, B., Hroncová, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 140-141,310-313

mohou dítě přihlásit do knihovny, mohou vzít děti na výlet, na túru, na vyjížďku na kole, i toto je způsob jak naplnit volný čas. Navíc jsou to společné zážitky, mají si o čem povídat a na co vzpomínat. Dítě může sportovat pod záštitou školy, pokud je nadané, lze hledat sponzora nebo požádat o příspěvek na reprezentaci město, využít kroužků nabízených školou zdarma a hledat další alternativy.

Specifická primární prevence je souhrn aktivit, které jsou zaměřeny na různé sociálně patologické jevy. Programy specifické primární prevence jsou přímo vytvářeny pro určité skupiny, mají naplánovaný průběh od zmapování potřeb, přes jeho realizaci až k jeho zhodnocení, a tímto se také odlišují od programů nspecifické primární prevence. Programy specifické prevence by bez sociálně patologického chování neexistovaly.¹

Je důležité, aby programy zohledňovaly, ke komu směřují, to předpokládá poznat názory, zkušenosti a postoje cílové skupiny. Ve třídě se může objevit žák, který nemá žádnou zkušenost s drogou, na druhou stranu tam může být žák, který je závislý či drogy distribuuje a podobně. Je nutné, aby v rámci efektivit prevence působily programy diferencovaně.

Specifická prevence je zpravidla realizována pedagogy, státními či nestátními organizacemi, pedagogicko psychologickými poradnami, externími odborníky nebo vrstevníky. Prevence může probíhat jako diskuze, akce peer aktivistů, besedy s odborníky, uživateli, ex-cusery a nebo jako návštěvy specializovaných zařízení. Tyto aktivity by měly být vždy doplněny o diskuzi se žáky.

Sekundární prevence

Sekundární prevence je zaměřena na potencionálně ohrožené jedince či skupiny např. děti a mládež experimentující s drogami. Snahou je včas zachytit poruchu fyzického, psychického a sociální vývoje a zabránit jejich prohlubování a šíření.

Důležité je mít dostatek informací o sociálně patologických jevech, tzn. důležité je mapovat situaci. Na tomto místě má ve školní prevenci význam třídní učitel, který by měl sledovat všechny žáky a případné signály rizikového chování konzultovat

---

¹ MŠMT ČR. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek. Revize 18.12.2008.* Praha: MŠMT, 2008. s. 6

s výchovným poradcem. Může spolupracovat s pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně pedagogickými centry, psychologem.¹

Terciární prevence

Terciární prevence se snaží minimalizovat existující problémy a předcházet recidivám. Je zacílena na jedince či skupiny, u nichž problém již existuje, jde o zabránění, aby v této činnosti pokračovali a nedopouštěli se dalších činů, kterými ohrožují sebe i společnost.²

Z pohledu terciární prevence jsou např. u drogově závislých využívány přístupy Harm reduction, v podobě výměny injekčních stříkaček, u mladistvých delikventů zabránit recidivě, patří sem také např. distribuce kondomů. Terciární prevence je nejčastěji realizována zdravotnickými a sociálními institucemi. Význam má i probační služba, založená na převýchově nezletilého a na dalším vhodném ovlivňování jeho chování. Nejčastěji je prováděna jako kontrola či pomoc.

2.2 Efektivní prevence

K zásadám preventivního působení patří dobrá znalost cílové skupiny, jednání na partnerské úrovni, získání důvěry, spojovat teorii s reálným životem, nezastrašovat a pružně reagovat. K preventivnímu působení také patří registrování podezřelých projevů. Účinné preventivní působení však souvisí s přístupem celé společnosti a musí u ní mít podporu, od odpovídající legislativy a jejího důsledného dodržování, přes propagaci prevence v hromadných sdělovacích prostředcích, až ke škole a rodině.

---

¹ Fleischmann, O. *Prevence sociálně patologických jevů*. Ústí nad Labem: 2001, s. 38-39, http://pf.ujep.cz/files/CCV/opory/DPS_a_DVPP/prevence_socpat.pdf Pedagogická fakulta J. E. Purkyně, Ústí nad Labem 20.10.2011

² Kraus, B. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 1998, s. 55

Pro účinnost prevence bylo v rámci *Standardů odborné způsobilosti* stanoveno několik obecných zásad, které by měly preventivní aktivity splňovat, aby byla prevence co nejefektivnější:¹

- **Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií**, všechny programy musí být koncipovány komplexně jako souhrn více faktorů a jako koordinovaná spolupráce různých institucí.
- **Kontinuita působení a systematickosti plánování** znamená, že na sebe programy musí navazovat a vzájemně se doplňovat. Jednorázové aktivity, bez ohledu na rozsah a náklady, např. jednorázové přednášky nebo celostátní multimediální kampaně, nejsou efektivní. Preventivní působení musí být soustavné a dlouhodobé.
- **Cílenost a adekvátnost informací i forem působení** vzhledem k cílové populaci a jejím demografickým a sociokulturním charakteristikám.
U každého preventivního programu je třeba definovat, pro jakou cílovou skupinu je určen. Musí být zohledněn věk, míra rizikovosti, úroveň vědomostí, etnická příslušnost, postoje dané skupiny ke zneužívání návykových látek a charakteristiky místního společenství. Program by měl být atraktivní, aby žáci udrželi svoji pozornost.
- **Včasný začátek preventivních aktivit**. Prevence je účinnější, začíná-li v co nejranějším věku dítěte, je vhodné začít s prevencí již v mateřské škole, preventivní aktivity musí respektovat věk. Musí být zaručeno odpovídající vzdělání a zkušenosti personálu a preventivní programy musí být ověřeny. Za nejvhodnější preventivní formy u dětí předškolního věku považují hry, pohádky s poučením, hádanky s preventivním obsahem. U žáků vyššího věku je již vhodná racionální argumentace a možnost o problémech diskutovat.
- **Využití pozitivních modelů a demonstrace konkrétních alternativ**. Tato zásada propaguje podporu zdravého životního stylu a využívání pozitivních modelů, v podobě vhodných vrstevníků či osobností, s nimiž se žáci mohou ztotožnit. Učitel by se měl chovat v souladu s tím, co prezentuje. D. Dvořák

---

¹ MŠMT ČR. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek. Revize 18.12.2008*. Praha: MŠMT, 2008. s. 11-12

vidí právě osobnost pedagoga jako jednu z příčin neefektivní prevence, neboť pro žáky vyšších ročníků to není osoba, od které by daný problém přijímali jako osobně významný.¹ Součástí každého preventivního programu by měla být nabídka pozitivních alternativ atraktivních v příslušné cílové skupině.

- **Program zahrnuje nejen poskytování informací, ale i sociálních dovedností** nejde tedy jen o poskytování informací, ale především působení na změnu chování a kvalitu postojů. Účelem je, aby žáci získali sociální kompetence a dovednosti potřebné pro život, jako například posílení schopnosti čelit tlaku k užívání návykových látek zvýšeným sebevědomím, nácvikem asertivity a schopností odmítat jak násilí, tak návykové látky, zkvalitněním sociální komunikace a schopnosti obstát v kolektivu a řešit problémy přiměřeným způsobem. Dále pak sebeovládání, zvládání stresu a úzkosti.
- **Využití "peer" prvku** znamená aktivní zapojení předem připravených vrstevníků, kteří pozitivně a neformálně působí na ostatní děti. Základním principem je myšlenka, že se děti ztotožní spíše s někým, kdo je jim bližší z hlediska věku, zájmů a tudíž je může ovlivňovat a vytvářet pozitivní vzory. Aktivní účast dětí zvyšuje úspěšnost preventivního programu.
- **Denormalizace** znamená, že primární prevence bude působit na lidi a jejich povědomí tak, že rizikové chování nepřipadá lidem ani jako žádoucí, ale ani jako neutrální sociální norma.
- **Podpora protektivních faktorů ve společnosti**, vytváření podpůrného a pečujícího prostředí, které dětem a mladým lidem umožňuje navázání uspokojivých vztahů.
- **Nepoužívání neúčinných postupů** jako zakazování, přehánění následků užívání, pouhé poskytování informací, moralizování, odstrašování i afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech.
- **Kvalifikované a důvěryhodné provádění prevence**

---

¹Dvořák, D. *Metodika vzdělávacích programů prevence drogových závislostí a prevence HIV/AIDS*. 2. vyd. Praha: Filia, 1995, s. 23

2.3 Prevence jako součást výchovného procesu

Prevence sociálně patologických jevů jako součást výchovného procesu zahrnuje prevenci v rodině a škole i ve společnosti. Hlavním těžištěm primární prevence je prostředí, kde se vytvářejí normy a hodnoty. Klíčovým je prostředí rodiny a školy.

Rodina je prvním a přirozeným prostředím, do něhož dítě vstupuje, a které formuje jeho osobnost, nejen záměrně, prostřednictvím výchovy, ale také tím, jak *rodina žije*. Vlivů, které mohou přispívat ke vzniku deviantního chování, je mnoho. Existují případy, kdy se rodiče nemohou, nedovedou nebo nechtějí o děti starat. V rodině dochází k ovlivňování dítěte, vytvářejí se jeho postoje a hodnotový žebříček, je tedy nutné, aby rodiče byli pozitivním vzorem, umožnili dětem otevřeně hovořit o problémech a názorech, zároveň by jim rodiče měli naslouchat. Jde o to, aby dětem vytvořili bezpečné a důvěrné prostředí. Nelze opomenout význam uspokojování emocionálních a citových potřeb mezi rodiči a dětmi, zejména u těch nejmenších. Dítě vnímá rodinnou situaci komplexně, působí na něho, jak spolu rodiče komunikují, jak se sami chovají, jak se staví k návykovým látkám a rizikovému chování, zda má rodina jasně stanovená pravidla, která rodiče vyžadují a sami dodržují.

Jakmile začne dítě chodit do školky, začíná objevovat svět a získává první kamarády a vstupuje do nových vztahů. Rodiče by měli dítě poučit o konzumaci alkoholu, tabáku a drog, a také ohledně toho, jak se chovat v kontaktu s cizí osobou. Měli by je vést k ochraně zdraví. V období školní docházky se dítě obklopuje zejména kamarády a vrstevníky, kteří ho velmi ovlivňují. Rodiče by měli vést dítě k tomu, aby umělo komunikovat, říct bez výčitek „ne“ a umět se rozhodnout. Z hlediska prevence je vhodné, aby rodiče věděli, s kým dítě tráví volný čas, ideální by bylo, kdyby si děti své kamarády mohli přivést domů, rodiče je pak mohou lépe poznat.

Důležité je, zda spolu rodina tráví volný čas a jak ho naplňuje, v tomto případě nezáleží na kvantitě, ale na kvalitě. Stmelujícím faktorem je, pokud spolu členové rodiny tráví čas, například spolu večeří, sesednou si k jednomu stolu a popovídají si, co během dne prožili. Žijí spolu, ne vedle sebe. Neméně důležité je, aby rodiče zapojili děti

i do domácích činností, děti by měly mít určité povinnosti, budou zodpovědnější, budou si vážit práce druhých lidí a také svého volného času.

Přestože hlavním činitelem, který dítě formuje je rodina, **škola** je také velmi důležitým článkem v prevenci. Škola plní mnoho funkcí od výchovné a vzdělávací, přes kvalifikační, integrační a selektivní až po ochrannou, resocializační či nápravnou.¹ Z hlediska prevence zaujímá významné postavení, neboť dítě ve škole tráví velkou část svého dne. Dále se dá říci, že první problémy v chování lze objevit a odborně řešit právě na základní škole, neboť resort školství disponuje rozmanitými prostředky a rozsáhlou sítí poradenských služeb. Významnost školního prostředí v prevenci také potvrzuje to, že je škola často jediným prostředím, v němž lze systémově na děti působit.

Význam pro prevenci má atmosféra ve škole, tzv. klima školy a třídy. S. Klapilová uvádí, že školní klima zahrnuje: „*sociální vztahy mezi učiteli a žáky navzájem, organizační rámec celé instituce, jasnost vymezení práv a povinností učitelů i žáků, vztah ke školní práci i způsoby jejich hodnocení.*“ Klima školy ovlivňuje klima třídy, které odráží dlouhodobější vztahy a atmosféru uvnitř třídy, zahrnuje vztahy, události ve třídě včetně pedagogického působení učitele.²

Je nutné, aby si žáci uvědomovali, že o prostředí a vztahy, které je obklopují, je třeba se starat a pečovat. Z hlediska prevence je tedy vhodné, aby dostali příležitost a prostor pro realizaci vlastních nápadů, žáci si například mohou vyzdobit třídu, stanovit pravidla chování mezi sebou a pokusit se je dodržovat a podílet se na udržování pořádku ve třídě. Jsou tak vedeni ke spoluzodpovědnosti. Ve škole by měla panovat atmosféra důvěry a bezpečí a na tom je třeba pracovat.

Jedním ze základních kamenů úspěšné prevence je **spolupráce rodiny a školy**. Rodiče si zvykli, že na školu přenesou část odpovědnosti za výchovu dítěte, ale to nelze, škola nemůže rodinu nahradit a zároveň však nemůže napravit to, co rodiče zanedbali. Škola může rodinu podpořit, bez spolupráce s rodinou však nebude prevence nikdy dostatečně efektivní. Spolupráce by měla začít fungovat s rodiči žáků již od první třídy. Jako spolupráci lze označit vzájemné informování se oběma stranami, například

---

¹ Havlík, R., Koča, J. *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 98

² Klapilová, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996, s. 40

v podobě pravidelného kontaktu třídního učitele, výchovného poradce nebo metodika prevence s rodiči, radou rodičů, či návštěvy třídních schůzek v jednotlivých ročnících. Základním komunikačním dokumentem je žákovská knížka, která slouží k oboustranné komunikaci. Rodiče by měli mít možnost účastnit se akcí pořádaných pro rodiče a děti nebo se třeba účastnit besed s odborníky na témata sociálně patologických jevů, angažovat se při pořádání školních aktivit. O to by se ale měly snažit obě strany.

3. Pojetí prevence na základních školách

3.1 Organizace prevence na základních školách

Je třeba říci, že před rokem 1989 primární prevence patologických závislostí na školách téměř neexistovala. Tato problematika spadala hlavně pod speciální zařízení ministerstva zdravotnictví - Ústav zdravotní výchovy. Tím, že neexistovala „školní prevence“ ani ucelený systém, neexistovali tak ani specialisté ani žádný oficiální preventivní dokument, vycházelo se z dokumentů vlády, z kapitoly s názvem Boj proti negativním jevům mládeže. Prevence závislostí se dlouho týkala pouze alkoholu a tabáku. Preventivní aktivity byly maximálně besedy s charakterem zastrašování, zakazování a mentorování, diskuse byla téměř nemožná. Všechny aktivity ve školách byly jednorázové, většinou až ve vyšších ročnících základních škol.

Po roce 1989, díky různým mezinárodním projektům, které měly za cíl nastartovat preventivní práci v České republice, přibýlo odborníků i institucí, které se začaly zabývat primární prevencí teoreticky i prakticky. Začaly se rozvíjet i vzdělávací aktivity pro pedagogy v oblasti prevence a experti upozorňovali na skutečnost, že škola je po rodině tím nejdůležitějším prostředím, ve kterém je zapotřebí realizovat preventivní práci.

Dnes existuje velmi propracovaná organizace školské prevence, klíčovou roli v organizaci školské prevence má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vytváří základní koncepční dokumenty, formuluje strategie, stanovuje priority, provádí kontrolu a koordinaci všech subjektů a vytváří legislativní, materiální, personální a finanční podmínky pro realizaci prevence na školách. Školy mohou čerpat z mnoha zdrojů při plánování preventivních aktivit, existuje dostatek výukových opor, jak tištěných, tak z elektronických médií, je však nutné pozorně posoudit kvalitu. Lze využít externích odborníků.¹ Je na každé škole, aby těchto příležitostí náležitě a účinně využívala při své preventivní činnosti.

---

¹Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: SCAN, 2010, s. 13-23

O důležitosti prevence rizikového chování u dětí a mládeže svědčí existence řady zákonů, vyhlášek, metodických doporučení a jiné legislativy. Základní rámec školních preventivních aktivit tvoří školské dokumenty pro oblast primární prevence. Jsou to koncepce primární prevence na celonárodní, krajské a obecní úrovni, standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů preventivních programů užívání návykových látek, dlouhodobé preventivní strategie škol, školní a sankční řády škol, krizové plány škol a postupy škol při výskytu rizikových forem chování u dětí.

Garanty prevence sociálně patologických jevů jsou na školách ředitel školy, školní metodik prevence a také třídní učitel, lze jmenovat i výchovného poradce.

Ředitel školy má v souvislosti s prevencí sociálně patologických jevů zodpovědnost za její vytváření a realizaci. Mimo povinností, které mu v souvislosti s touto problematikou náleží má mnoho prostředků, kterými může prevenci a její podobu na škole ovlivnit. Určitě by měl podporovat postavení pedagoga ve funkci školního metodika prevence vůči ostatním pedagogickým pracovníkům školy, ať už jeho kompetencemi či standardními činnostmi. Měl by školního metodika prevence představit žákům i rodičům, zveřejnit jeho konzultační hodiny i místo pro poradenskou činnost pedagogům. Měl by zejména rodiče vyzvat, aby s metodikem spolupracovali v zájmu kvalitní a efektivní preventivní péče.

Školní metodik prevence koordinuje přípravu a realizaci preventivních programů školy, poskytuje pomoc, vzdělává a informuje ostatní pedagogy v oblasti prevence, sleduje změny v právních předpisech a seznamuje je s nimi. Vede dokumentaci o své činnosti a realizovaných opatření. Pomáhá třídním učitelům při práci se žáky s výukovými a výchovnými problémy, ve spolupráci s vedením školy se podílí na prevenčních programech zaměřených na nápravu problematických žáků. Sleduje projevy zneužívání návykových látek a ostatní sociálně patologické jevy a navrhuje nápravná opatření. Koordinuje preventivní aktivity k problematice sociálně patologických jevů jak s rodiči, pedagogy, tak odborníky a spolu s vedením školy zajišťuje spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, zejména s orgány péče o dítě, sociálním kurátorem, sociálně právní komisí na ochranu dítěte, s Policií ČR a krizovým centrem. Metodik prevence však vykonává vedle výše uvedených činností mnoho dalších, jeho povinnosti jsou ukotveny v příloze č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Výchovný poradce spolupracuje se školním metodikem prevence, rodiči a příslušnými orgány při řešení výchovných problémů žáků. Ve spolupráci s metodikem prevence řeší kázeňské přestupky žáků, účastní se výchovných komisí, pomáhá dětem s jejich profesní orientací, spolupracuje s rodiči.

Pedagog je jedním z klíčových prvků prevence, v souvislosti s prevencí na škole je na něho kladeno mnoho požadavků, což zdůrazňuje také Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti MŠMT na období 2009-2012: „*předpokladem pro naplňování preventivních cílů je pedagog vzdělaný, kvalifikovaný, komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený.*“

Významnou roli má učitel, zejména pro děti mladšího školního věku, neboť s dětmi tráví nejvíce času. Učitel je pro žáky mladšího školního věku podle S. Bendla a A. Kucharské „*zdroj sebezpojetí a to tím, jak je vidí, jak o nich mluví, jak je dovede pochválit či vyjádřit nespokojenost.*“¹ To se pak stává důležitým faktorem při formování osobnosti dítěte i ve vztahu k návykovým látkám a rizikovému chování. Na prvním stupni, kde všechnu výuku zajišťuje pouze třídní učitelé, je i preventivní působení na mnoha školách právě v jejich režii. Tato pozice má pro něho z hlediska prevence spoustu výhod, neboť mu každodenní setkávání se žáky a spolupráce s nimi, přináší poznatky, které může v preventivní práci využít. Učitel díky různorodým situacím ve škole, na školních výletech a o přestávkách, totiž osobnost žáka poznává, ví jakou má žák ve třídě pozici, jaké má dovednosti a schopnosti a jak se vyrovnává s různými životními situacemi. Učitel většinou ví, z jakého rodinného prostředí žák pochází a ví, zda lze spolupracovat a obrátit se na rodiče či nikoliv. Na druhé straně zná také možnosti školy a její prostředí. Na základě výše uvedených argumentů může právě třídní učitel systematicky a provázaně pracovat na prevenci rizikového chování.

V souvislosti s preventivními aktivitami pedagogů se dostává do popředí jejich *odborné vzdělávání* v oblasti prevence. Na tento požadavek by však měly, vedle konkrétních škol, které by měly umožnit učitelům další vzdělávání, reagovat také pedagogické fakulty. Dnes již existuje na vysokých školách specializace v Sociální pedagogice v rámci studia Učitelství 1. stupně ZŠ, v níž studenti získávají kompetence

---

¹ Bendl, S., Kucharská, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a školní psychologie – skripta pro studenty vykonávající pedagogickou praxi*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2008, s. 106

pro preventivní činnosti na primárním stupni a *Osvědčení*, které je opravňuje ke koordinaci a konzultační činnosti.¹

I sami učitelé by se měli aktivně podílet na zvyšování svých znalostí o problému samostudiem. Jenže odborná připravenost učitele nemusí při řešení nestandardních situací ve škole stačit, ve třídách se stále častěji setkávají děti a učitelé odlišných etnik, náboženství, kultur, hodnot a životních stylů, které zvyšují nároky na komunikaci a porozumění si, častokrát je třeba vedle profesionálního přístupu nutná také intuitivní a rychlá reakce a i osobní připravenost k řešení nezvyklé situace, v níž se může učitel nacházet.²

3.2 Školní preventivní strategie

Každá škola si vytváří preventivní strategii, jako základní nástroj primární prevence. Aby mohla škola vytvořit efektivní postupy směřující k předcházení či zamezení sociálně patologického chování, musí mít informace o tom, jaké problémy se skutečně u žáků školy vyskytují, pak se lze odpovědně zaměřit na specifické problémy. Školní preventivní strategie zrcadlí, zda se škola nachází ve městě, na vesnici, zda-li je sídlištního typu či ze starší zástavby, zda ji navštěvují děti z minorit či hendikepovaní.

Škola si v preventivní strategii stanoví cíle, kterých chce dosáhnout. K naplnění cílů využívají školy pro své preventivní činnosti řadu různých preventivních programů, které mají svoje specifika a charakteristické prvky. Některé z typů programů:³

- **Programy zaměřené na rozvoj dovedností jako schopnost rozhodnout se, přiměřeně zvládat stres a dovednost odolávat tlaku;** vychází z předpokladu, že nácvik racionálního uvažování a dovednost vypořádat se se stresovou situací, může pomoci snížit riziko nežádoucího chování, stejně tak pokud člověk umí odmítnout nejen návykové látky, ale i rizikové chování.

¹ Řehulka, E. et al. *Prevence závislostí ve škole*. Brno: MSD, 2008, s. 11-12

² Lazarová, B. *Netradiční role učitele. O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido, 2005, s. 7

³ Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: SCAN, 2010, s. 48-52, Galla, M. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí*. (Přel. Bayer, J.) 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, s. 23-24

- **Programy zaměřené na uvědomování si hodnot a budování pozitivního hodnocení** pomáhají člověku uvědomit si osobní hodnoty a priority, s nimiž je rizikové chování neslučitelné. I pozitivní sebehodnocení snižuje pravděpodobnost rizikového chování.
- **Programy zaměřené na stanovování norem**, vycházejí z předpokladu, že mají mladí lidé často mylné představy o rozšířenosti rizikových typů chování, například tvrzení, že „každý v mém věku kouří cigarety“. Záměrem těchto programů je ovlivnit začátek užívání drog zmírněním těchto představ.
- **Programy spojené se složením přísahy** podporují mladé lidi, aby se sami zavázali k tomu, že nebudou návykové látky užívat. Prakticky jsou to např. programy nekuřáckých tříd.
- **Programy informativní** jsou založeny na předávání informací o dopadech rizikového chování, ale i informace o faktech a mýtech o užívání drog.
- **Programy pomoci, kam řadíme vrstevnické programy.** Slovo peer znamená nejen „vrstevník“, ale také „někoho, s kým se cílová populace může ztotožnit“. Specifikem těchto programů je zapojení poučených vrstevníků, kteří poskytují svým vrstevníkům pravdivé informace o rizikovém chování, umí nabídnout pomoc, jsou všíímaví k dění ve skupině, stimulují ve třídách diskuze, všímají si problémového chování, na které umí upozornit. V ČR byl takový program vytvořen Nešporem, Csémym a Pernicovou v Praze a další peer-program s názvem „Kouření a já“ vytvořila v Brně D. Hrubá. Tyto programy jsou používány na našich školách.
- **Programy pro rodiče** představují různorodé typy preventivních aktivit zacílených na rodiče.

L. Fára¹ vidí jako základní měřítko úspěšnosti primární prevence v *chování jedince*, to zda se dokáže přiměřeně kontrolovat a vhodně reagovat a řešit problémové situace. Proto pokládá za důležité, aby primárně preventivní aktivity směřovaly zejména k rozvoji dovedností žáků a ne pouze na znalosti a postoje.

---

¹ Fára, L. *Zvyšování sociálních kompetencí žáků jako cíl minimálních preventivních programů*. In Sborník referátů z celostátní konference na téma Prevence sociálně patologických jevů hodnocení z pohledu školních metodiků prevence. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 43-48

S jeho názorem souhlasím, neboť si myslím, že se ve škole spíše zaměřují na poskytování informací, nežli na rozvíjení dovedností (jako ovládnout svoje emoce, zvládnout problémové situace, prosadit se asertivně, ne agresivně, apod.) a je pravda, že o drogách a jejich účincích a dalších negativních jevech mají žáci kolikrát více znalostí než učitelé, ale zvládnout problémovou situaci je pro ně obtížnější, a právě k tomu by měla prevence směřovat.

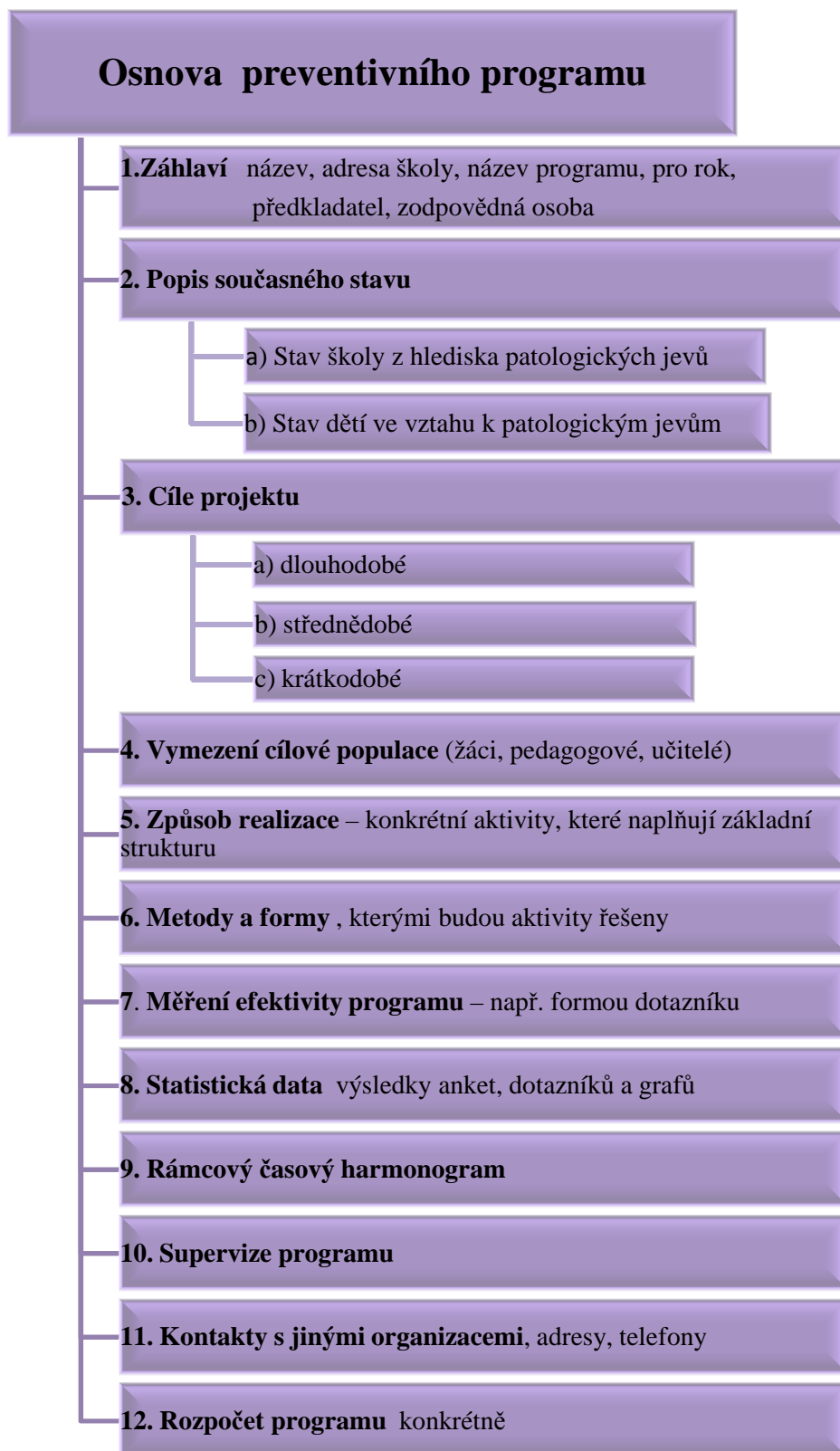
3.3 Minimální preventivní program

Ze školní preventivní strategie plynou podněty pro tvorbu Minimálního preventivního programu. Minimální preventivní program (dále MPP) je konkrétním dokumentem školy, jehož hlavním úkolem je preventivně působit na žáky, obsahuje úkoly a činnosti pedagogických pracovníků a plány preventivních akcí pro děti a to jak ve výuce, zejména systémové zavádění etické, právní výchovy a výchovy ke zdravému životnímu stylu, tak mimo výuku, nedílnou součástí je přehled a nabídka volnočasových aktivit. MPP je pro školu závazný a podléhá kontrole České školní inspekce. Je zpracováván na jeden školní rok metodikem prevence, na konci roku je hodnocena jeho efektivita a toto hodnocení je pak součástí výroční zprávy o činnosti školy. S jeho obsahem jsou žáci, rodiče i veřejnost obeznámeni i prostřednictvím internetu. MPP se snaží zkvalitňovat klima a prostředí školy a využívat nových aktivizujících metod. Mimo to využívá spolupráce s veřejností.¹

---

¹ Tyšer, J. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006, s. 51-52

Obrázek č. 2 Osnova minimálního preventivního programu

Zdroj: Budínská, M. Jak sestavit Minimální preventivní program. Prevence, 2005, roč. 2, č. 1, s. 4-5

Dokumentace každého MMP by měla obsahovat několik příloh:¹

- legislativní podklady a normy týkající se prevence
- krizový plán školy – co dělat v případě výskytu rizikového chování žáků, určuje konkrétní povinnosti a odpovědnost konkrétních pracovníků školy.
- síť organizací a služeb, poskytujících odbornou pomoc
- přehled volnočasových aktivit v regionu i mimoškolních aktivit školy
- literární a další informační zdroje (seznam DVD, videokazet, odborné a metodické literatury)
- spolupráce na regionální úrovni v systému prevence (spolupráce s koordinátory, OSPOD, nestátními organizacemi v regionu, psychology, psychiatry, praktickými lékaři, městskou policií a Policií ČR, zdravotním ústavem, ...)
- archivace MPP z minulých let
- archivace výsledků anket, sociometrických průzkumů a různých šetření SWOT analýzy v jednotlivých třídách, hodnocení a další podklady, ...
- nedílnou součástí je také způsob hodnocení kvality – evaluace, nezbytná pro plánování na příští rok a prezentace výsledků na místní, regionální a celonárodní úrovni.

Vytvořit kvalitní preventivní program je velmi náročné nejen na realizaci, ale i na odbornou přípravu, proto je nutné pro přípravu získat celý pedagogický sbor. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Při plánování preventivních aktivit škola **spolupracuje s různými subjekty**, zásadní význam pro prevenci mají i nevládní organizace, které vhodnou formou doplňují činnosti institucí veřejné správy. Na prevenci se podílí například např. pedagogicko-psychologické poradny, obce, střediska volného času, občanská sdružení, nízkoprahová centra, sociální pracovníci, úřady, policie, zdravotníci a další.

Prováděním preventivních aktivit lze pověřit externího dodavatele, za tento výběr je zodpovědný ředitel školy. Je nutné, aby vždy vybíral obezřetně, nejlépe programy s certifikací MŠMT.

---

¹ Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: SCAN, 2010, s. 111

Pro lepší orientaci škol při výběru kvalitních dlouhodobých preventivních programů existují od roku 2007 Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence návykových látek, na jejichž základě proběhla certifikace jednotlivých programů, která potvrzuje, že program odpovídá normám.¹

3.4 Aktivity školy v rámci prevence

Škola může preventivní aktivity začlenit do výuky nebo organizovat speciální preventivní programy, preventivně však mohou působit i ostatní činnosti školy, které se snaží vytvářet pohodovou atmosféru a sblížovat žáky, učitele a rodiče, mohou mít podobu Mikulášské besídky nebo třeba sportovního dne pro žáky i rodiče a další aktivity.

Začlenění primární prevence do školních vzdělávacích programů

Z hlediska prevence je vhodné začlenit preventivní témata přímo do výuky, díky tomu, že na sebe vyučovací předměty navazují, lze s tématy pracovat kontinuálně. Zároveň se lze přizpůsobit intelektuální úrovni žáků, lze vnímat specifika jednotlivých tříd a vzájemné vztahy mezi žáky. V rámci výuky může být prevence začleněna do *povinných předmětů a volitelných předmětů*.

Jako vhodný nástroj, který lze preventivně využít je Rámcový vzdělávací program, ten zavádí do systému základního školství možnost školy vytvářet si vlastní školní vzdělávací program tzv. „na míru“. Jeho cílem je mimo jiné, rozvoj kompetencí ve vztahu k rizikovým formám chování a experimentování s návykovými látkami. Pokud bude muset dítě v budoucnu tento problém řešit, mělo by být schopno nástrahám odolat. To je i jedním z hlavních cílů preventivních aktivit. Hlavním prostorem pro prevenci je vzdělávací *oblast Člověk a jeho svět*, která je vymezena pro první stupeň základní školy a klíčovou je oblast *Člověk a jeho zdraví*. Další vzdělávací oblastí je *Člověk a zdraví*, která obsahuje oblast *Výchova ke zdraví* (pro druhý stupeň ZŠ) a *Tělesná výchova* (pro první a druhý stupeň), které poukazují z hlediska prevence na význam pohybu, zdraví

---

¹ MŠMT ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28*. Praha: MŠMT, 2010, s. 7

a bezpečnosti. Využit lze i dramatickou výchovu. Lze využít také tzv. *průřezová témata* v Rámcově vzdělávacím programu, neboť se prolínají více předměty a propojují zkušenost žáka ve výuce i mimo školu, podílejí se tak na utváření a rozvíjení klíčových kompetencí, témata jako *Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova, Mediální výchova*.¹

Na **prvním stupni** se děti s jednotlivými tématy setkávají v rámci výuky především v předmětech *Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda*. Cílem je vést děti k rozlišení vhodného a nevhodného chování ve škole i mimo školu, důraz na obezřetnost při setkávání s cizími lidmi, výchova k toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků a respektování somatických odlišností dětí. Dalším cílem je vést děti k tomu, aby uměli odmítnout komunikaci, která je mu nepříjemná. Na prvním stupni se děti také učí posoudit vlivy reklamy, posoudit klady a zápory. Setkávají se s ekologickými tématy, ochranou životního prostředí a péčí o něj. Učí se pravidlům slušného chování, jak smysluplně naplnit volný čas s ohledem na svoji bezpečnost i bezpečnost ostatních, to vše vede k rozvíjení dobrých mezilidských vztahů a bezpečnému chování. V dalších ročnících prvního stupně jsou tato témata rozvíjena a znalosti prohlubovány. S žáky pátých tříd si lze již povídat o zneužívání návykových látek, jejich působení na organismus člověka a jejich prevenci. Lze také hovořit o základech sexuální výchovy, partnerství a rodičovství.

Na **druhém stupni** je koordinace prevence již náročnější, aby byla probrána všechna témata, ale zároveň nedocházelo k jejich překrývání a přehlcování dětí informacemi. Prevencí se zabývají různí pedagogové v rámci svých vlastních vyučovacích hodin. V *občanské výchově a výchově k občanství*, se žáci seznamují s ochranou majetku (například ochrana a péče o školní majetek), seznamují se s pojmem „vandalismus“ a s tím související sprejerství, devastace a znečišťování majetku obce nebo soukromých osob, znečišťování ulic a veřejných prostranství. Žáci jsou vedeni k odpovědnosti za své chování. Žáci jsou vedeni k povědomí o trestní odpovědnosti, jsou seznamováni s pojmenováním jednotlivých trestných činů týkajících se ubližování jiných osob. Význam přátelství a vzájemné mezilidské pomoci. *Výchova ke zdraví a rodinná výchova* kladou důraz na zdravý životní styl, vliv rodinného prostředí na jedince, pomoc druhým prostřednictvím Linek pomoci či krizových center. Rozlišovat negativní

---

¹ Řehulka, E. et al. *Prevence závislostí ve škole*. Brno: MSD, 2008, s. 9-11

vliv reklamy, skrytého násilí, možnosti sebeobranu. Hodinu *českého jazyka* lze využít například k nácviku komunikačních dovedností nebo slohová práce na téma související s prevencí sociálně patologických jevů. V *tělesné výchově* vedou žáky k tomu, znát svůj zdravotní stav, uvědomování si škodlivosti účinků drog na lidský organismus, žák si uvědomuje nutnost soutěžit za družstvo, chovat se ve smyslu fair play, hra ve smyslu fair play, respektování spoluhráče a ohleduplnost k ostatním je už i v plánech tělesné výchovy pro 1. stupeň, začínat s tím až na druhém stupni, by už bylo pozdě. Vzhledem k zátěži při sportu se žáci učí odmítat společensky tolerované drogy. Další oblastí je poskytování první pomoci, učí se reagovat na úraz, umí přivolat pomoc. Díky lyžařskému výcviku dochází k posilování morálně-volních vlastností, sebehodnocení, ve vyšších ročnících jsou žáci vedeni k respektování soupeře, spoluhráče, opačného pohlaví, rasy, etnika, lidí s handicapem. V *dějepisě* žáci získávají poznatky o svém národě, své vlasti a díky tomu jsou vedeni ke schopnosti rozlišit vlastenectví od nacionalismu. V *zeměpisě* se žáci dozvídají o zámořských objevech, kulturních drogách /alkohol, tabák/ a jejich původu, ale také o toleranci k menšinám, národům a rasám, předcházení rasismu a extremismu. V *chemii* se žáci dozvídají o dělení směsí a škodlivosti účinků alkoholu na organismus, drogy, alkohol, kouření – žáci jsou seznamováni se škodlivostí kouření, s rozdělením drog podle účinků, s nebezpečím zneužívání některých léků, nebezpečí organických rozpouštědel pro lidský organismus. V *přírodopise* se žáci seznamují s tělní soustavou, a vlivem drog na trávicí soustavu a na vylučování i nervovou soustavu. Jsou jim předneseny zásady správné životosprávy. Postoj k sexuálním aktivitám. Plánované rodičovství. Pohlavně přenosné nemoci. První pomoc, s jejímiž základy se žáci seznamují již na prvním stupni. Ve *výtvarné výchově* je kladen důraz na rozvíjení spolupráce a komunikace ve skupině, estetické vytváření okolního prostředí, zdravý životní styl. V *cizím jazyce* je cílem, aby žáci nacházeli společné a odlišné znaky různých ras a národností.

Také *výuka volitelných předmětů* může mít preventivní charakter. Žáci si prohlubují zájem v oblasti vzdělání, kterou si vybrali. Tyto předměty jsou sestaveny dle možností tak, aby existovala vyváženost mezi estetickými, naukovými a předměty, které vedou děti k tělesné zdatnosti, či zručnosti. Ve všech těchto činnostech jsou žáci vedeni k týmové práci, k umění naslouchat jiným, ale i tvořit na základě svého vlastního úsudku.

Ostatní preventivní aktivity školy

Školy vedle preventivních aktivit začleněných do výuky, mohou žáky ovlivňovat různými způsoby; mohou organizovat **tematicky zaměřené jednorázové či dlouhodobé preventivní programy**, vedle toho však preventivně působí i jiné činnosti a aktivity školy jako **dodržování tradic školy, nabídka volnočasových aktivit** a další.

Školy v rámci prevence sociálně patologických jevů mohou organizovat v průběhu školního roku **jednorázové besedy** s odborníky v určitých oborech, využít různá specializovaná pracoviště v oblastech zdravého životního stylu, gynekologie, psychologie, poskytování první pomoci, prevence proti návykovým látkám, ale i v oborech právo a kriminalita. Spíše než jednorázové aktivity jsou ale vhodnější **dlouhodobé preventivní programy**, neboť dlouhodobost je předpokladem účinnosti, žáci tak postupně získávají různé informace s ohledem na věk a to pomáhá formovat jejich postoje k negativním jevům efektivněji a nenásilněji.

Některé z dlouhodobých projektů jsou:

- **Projekt učíme se s Policí** – je projektem primární prevence určený pro žáky od 1.-9. ročníku základních škol. Vznikl z důvodu stále stoupajícího celorepublikového trendu distribuce a výroby omamných a psychotropních látek a také jako reakce na stále se snižující hranice konzumentů narkotik a drog. Projekt realizují metodicky připraveni policisté přímo ve školách, první lekce slouží k navázání důvěry mezi žáky a policistou na témata: *Doprava, Představujeme policii* a na to navazují složitější témata jako *Šikana, Drogy, Normativní systém společnosti*. Projektem se prolínají soutěže či exkurze.¹
- **Projekt Ajaxův zápisník**, jehož cílem je zvyšovat právní vědomí již u dětí mladšího školního věku; průvodce jim dělá policejní pes Ajax. Žáci druhých tříd základních škol se učí pomocí Ajaxova zápisníku předcházet různým sociálně patologickým jevům např. šikaně, alkoholu a nealkoholovým drogám, hazardním hrám, seznamují se také s běžnými každodenními záležitostmi jako je pohyb v silničním provozu, vlastní bezpečnost. Žáci dostávají zápisník, se kterým pracují po celý rok za pomoci učitelů a rodičů. Policisté pro ně připravují

---

¹ Kraus, B., Hroncová, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 141

různé soutěže a testy a přitom zjišťují, co se od policejního psa Ajaxe naučili. Zapisník obsahuje 10 témat, každé vždy na jeden měsíc ve školním roce, od seznámení se s Policií ČR a její činností, přes témata chodec, cyklista, dopravní značky, trestné činy až k návykovým látkám.¹

- V rámci Evropské unie vznikl školní program prevence užívání návykových látek pro dospívající *Unplugged* pro dospívající ve věku 12 - 14 let v rámci projektu známého jako EU-DAP (Evropská prevence užívání návykových látek). Hlavním cílem je prokázat, co funguje nebo nefunguje v oblasti školní primární prevence. Náplň programu se zaměřuje na snižování počtu dětí začínajících užívat návykové látky, anebo oddalování přechodu od experimentování s drogami k pravidelnému užívání. Program se skládá z 12 hodin, které jsou připraveny tak, aby bylo možno provést každou z nich v rámci jedné vyučovací hodiny. Jednotlivé hodiny jsou zaměřeny na komponenty: informace a postoje a interpersonální dovednosti.²
- Programy zaměřené na prevenci kouření:³ Program **My nechceme kouřit ani pasivně** přináší dětem informace o škodlivosti kouření prostřednictvím pohádek zinscenovaných známými interprety, omalovánky, scének s maňásky. Oslovení jsou i rodiče, děti pro ně připravují scénky o „Zlé cigarety“. Program **Normální je nekouřit** zařazený do každého postupného ročníku, učitel si program přizpůsobí podle své třídy a podmínek školy, má k dispozici manuál a videokazetu, pracovní listy, motivační příběhy a dopisy pro rodiče. Program **Kouření a já**, je tzv. peer-program. Program **Naše třída nekouří**, je postaven na principu závazku, pokud se žáci účastní tohoto projektu, musí dodržovat určitá pravidla.

Jako další preventivní aktivitu škol lze uvést dnes velmi populární **adaptační pobyty**, které slouží ke stmelení kolektivu, při přechodu žáků z I. na II. stupeň. Účastní se ho nejčastěji školní metodik prevence a třídní učitel. Cílem je žáky vzájemně seznámit, vytvořit mezi nimi přátelské vztahy, podpora komunikace a práce v týmu, to vše má za cíl vytvořit příznivé klima ve třídě a kamarádské vztahy jako prevence školních šikan či jiných problémů. Úkolem pro metodiky prevence je rozpoznat

¹ <http://www.policie.cz/clanek/ajaxuv-zapisnik-328720.aspx>, Policie ČR, Prevence - akce a projekty, 20.10.2011

² <http://www.drogy-info.cz/index.php/calendar/detail?eventid=2118>, Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, www.drogy-info.cz, 18.9.2011

³ Tettauerová, S. Kouření dětí a možnosti prevence. Prevence, 2007, roč. 4, č. 8, s. 15-17

případné problémy a pomoci potřebným jedincům s jejich začleněním do kolektivu. Tyto pobyty však musí hradit rodiče žáků, někteří však na ně nemají dostatek finančních prostředků a žáci se jich nemohou zúčastnit. Takže ačkoliv adaptační pobyty mají smazat případné rozdíly mezi žáky, mohou způsobit pravý opak.

Na některých školách vytvářejí místa, kde mohou žáci trávit volné hodiny, jde o **školní klubovny**. Klubovna by měla žákům pomoci snáze se odpoutat od nekalých činností, ke kterým mohou být kamarády či spolužáky sváděni. Je třeba zajistit, aby do klubovny měli přístup všichni žáci a nesloužila ke srocování pouze určitých skupin žáků.

Dalším módním prvkem, který lze preventivně využít je vytváření tzv. **školního žákovského parlamentu**. Prostřednictvím žákovského parlamentu mají žáci možnost tlumočit vedení školy požadavky ze tříd, podílí se na konání různých akcí a zabývá se některými podněty ze schránky důvěry. Podílí se na zlepšování atmosféry na škole, zejména pak v třídních kolektivech prosazovat pozitivní postoj k práci v třídních kolektivech. Myslím si, že školní parlament může výše uvedené funkce plnit ve třídách, kde jsou pozice žáků vyvážené. Ve třídách, kde je pár elitních jedinců, kteří díky pozici ve školním parlamentu získají specifické pravomoci, může být jeho význam kontraproduktivní.

Mezi preventivní aktivity lze začlenit i poskytování informací. Tradičním i důležitým zdrojem informací jsou **nástěnky**. Žáci mohou také konzultovat **své problémy** se školním metodikem prevence a výchovným poradcem. Svoji roli mají také pravidelné i mimořádné **třídnické hodiny** či individuální pohovory se žáky, kteří se chtějí „vypovídat“. Celkem běžnou záležitostí je existence školní **schránky důvěry**. Žáci mají možnost v případě nepříjemné situace nebo ve chvílích, kdy se cítí nějak ohroženi, světit se svým problémem prostřednictvím schránek důvěry, které jsou umístěny na dvou místech ve škole. Schránky důvěry dnes existují také v elektronické podobě. Žáci také mohou využívat **školních knihoven**. Další školní akce, které lze preventivně využít jsou **lyžařský výcvikový kurz, školní výlety a exkurze, návštěvy filmových, divadelních představení a koncertů**. Děti se také mohou účastnit **soutěží, výtvarné, pěvecké, soutěže v týmových i individuálních sportech**. Na některých školách je tradicí, že se každoročně koná tzv. **školní akademie**, kde se žáci podílejí na jejím scénáři nebo účinkují. V zájmu prevence se školy snaží různorodými způsoby nalézat preventivní činnosti pro žáky, jedním z takových je také vydávání **školních časopisů**, na jehož vytváření se žáci podílejí.

Do všech činností by se mělo zapojit co nejvíce žáků, zejména je nutné sledovat ty žáky, kteří zůstávají mimo tyto aktivity. Je samozřejmé, že každý žák umí něco jiného, jeden umí zpívat na školní akademii, jiný umí poutavě psát příspěvky do školního časopisu, třetí reprezentuje školu v běhu, pokud má však škola pestrou nabídku, své uplatnění najde každý a to je v prevenci důležité. Každé dítě by mělo dostat šanci vyniknout, zvýší se tím jeho sebevědomí a *chut' žít*, a proto nebude potřebovat uměle tyto pocity vyvolávat, např. prostřednictvím drog nebo násilí.

Vhodnou prevencí je aktivní trávení volného času, proto je vhodné, aby škola nabízela žákům různorodé kroužky. Zájmová činnost se uskutečňuje ve školní družině, školním klubu a v zájmových kroužcích. Školní družina slouží pro děti prvního stupně, jejím cílem je rozvíjet zájmy mladšího školního věku, ale také tam mohou probíhat besedy či diskuze s odborníky. Zájmové kroužky jsou významné proto, že si je žáci volí dobrovolně. Mezi zájmové kroužky patří například výtvarný, hudební, novinářský, počítačový nebo sportovní kroužek. Mimo školu nabízejí kroužky také **jazykové a základní umělecké školy**.

Stmelujícím prvkem, podtrhujícím spolupráci rodiny a školy je účast žáků, ale i rodičů při **tradičních rituálech školy**. Mezi ně patří například slavnostní zápis dětí do prvních tříd, při kterých pomáhají žáci devátých tříd, Mikulášská besídka pro děti a rodiče, Vánoční besídka pro děti a rodiče, sportovní den ke Dni dětí, besídky pro maminky ke Dni matek, sportovní akce pro děti a rodiče.

3.5 Sociální pedagog v prevenci na základních školách

V prevenci se často využívá citlivých a náročných nástrojů a ty vyžadují určitou míru profesionality. V dnešní době se zdá, že prevenci může provádět kdokoliv a kdekoliv, ale není to pravda. Je určitě správně, že vznikla funkce školních metodiků prevence a že vznikají preventivní dokumenty, minimální preventivní programy, které obsahují preventivní aktivity už pro žáky od první třídy. Při zpracování diplomové práce jsem se často setkala s tím, že byla funkce školního metodika prevence přidělena učiteli k jeho úvazku. Učitel však při plné výukové činnosti nemůže kvalitně zvládnout koordinaci prevence pro celou školu, zúčastňuje se adaptačních pobytů, organizuje preventivní aktivity, zároveň poskytuje pomoc žákům i učitelům, a vedle toho vyučuje.

Následkem pak je buď obrovský tlak na školního metodika prevence, nebo to také dopadne tak, že je prevence ponechána na třídních učitelích, zejména na prvním stupni. S ohledem na věkovou skupinu žáků to sice nevádí, klade to však požadavky na třídní učitele. Nejde pouze o plánování preventivních aktivit, ale jde i o systémovou spolupráci s ostatními institucemi a k tomu je zapotřebí mít dostatečné kompetence, které leckdy třídní učitel nemá. Preventivní programy by však měli realizovat lidé se zkušenostmi a vzděláním. Do popředí se tak dostává požadavek odborného vzdělávání učitelů nebo alespoň zajištění odborníka, který by jim poradil. To však problém pouze přesouvá, ale neřeší.

Někteří odborníci nabízejí řešení v uplatnění sociálního pedagoga ve škole.¹ Sociální pedagogika se zabývá vlivem sociálního prostředí na člověka a zabývá se i problematikou sociálně patologických jevů a možnostmi jejich prevence. Jako preventivní faktory zdůrazňuje zejména zdravý životní styl, vhodné trávení volného času a vhodné výchovné postupy. Sociální pedagog je tedy vybaven kompetencemi pro oblasti primární, sekundární, terciární prevence, ale i intervence. Mohl by koordinovat a realizovat veškeré preventivní aktivity jak ve výuce, tak i ty mimo výukové. Mohl by pracovat se sociálně znevýhodněnými jedinci a řešit projevy rizikového chování.

---

¹ Řehulka, E. et al. *Prevence závislostí ve škole*. Brno: MSD, 2008, s. 7-12
Kraus, B., Hroncová, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 146

B. Kraus et al. spatřuje sociálního pedagoga jako spojovací článek mezi školou, rodiči a dalšími institucemi, a to jak v souvislosti s péčí o rodinu a děti, tak i z hlediska sociální prevence a ochrany.

Role sociálního pedagoga ve škole by mohla být následující:

- „jako pomocníka a „obhájce“ žáka, zejména jeho práv a důstojnosti,
- jako mediátora v konfliktech se žáky a rodiči,
- jako koordinátora s veřejnou správou,
- jako iniciátora spolupráce s místními výchovně – vzdělávacími institucemi,
- jako organizátora volnočasových projektů a aktivit.“¹

Sociální pedagog ve škole by mohl v mnohém ulehčit učitelům a mohl by přispět ke zlepšení školního klimatu. To vše ale předpokládá posílení jeho kompetence a poskytnutí dostatečného prostoru pro koncepční práci.

---

¹ Kraus, B., Poláčková, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 155

4. Výzkum názorů žáků na preventivní aktivity jejich školy

V dnešním světě, který se až překotně rozvíjí, a tím se stává složitějším a komplikovanějším, hraje výchova klíčovou roli, ale také má složitější podmínky. V souvislosti s požadavky dnešní doby musí i škola reagovat na změny ve společnosti a nezůstává tedy jen u pouhého předávání informací, ale běžnými tématy se stává prevence a rozvoj dovedností, které vedou u dětí a mládeže k odmítání negativního chování a agresivity a vedou k výchově ke zdravému životnímu stylu. Výchova by měla vést k sebekontrolě a vést k odmítání a ochraně před manipulací. V souladu s těmito úkoly a cíli dnes školy vytvářejí různorodé preventivní strategie, prostřednictvím kterých se snaží na děti a mládež působit tak, aby se v dané problematice orientovali, aby uměli nakládat s volným časem a uměli překonávat překážky. Je důležité podporovat všechny snahy, které vedou k posílení zdravé osobnosti dítěte a vedou dítě k odmítavému postoji. Velmi důležitá z hlediska prevence je funkční komunikace mezi učitelem, rodiči a žákem.

4.1 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Součástí každé výroční zprávy školy je vyjádření se k její činnosti v souvislosti se sociálně patologickými jevy, které se mezi žáky objevují. Z výročních zpráv základních škol je zřejmé, že se školy se sociálně patologickými jevy potýkají a snaží se proti tomuto fenoménu rozličnými činnostmi bojovat. Hlavním cílem mé diplomové práce je však pohled z druhé strany, tedy názory žáků na prevenci prováděnou jejich školou. Toto téma mě zaujalo jak z hlediska osobního, tak z toho důvodu, že je to téma konkrétní a výsledky mohou přispět k práci školních metodiků prevence.

Cílem empirické části mé diplomové práce je pomocí dotazníkového šetření zjistit názory žáků na preventivní strategii škol. Zejména se jedná o získání informací, zda jsou žáci spokojeni s podobou a množstvím těchto programů, která témata by je ještě

zajímala a jak by měly tyto hodiny probíhat, potom se také zaměřím na to, jak se žáci ve škole cítí, jestli by se s problémem svěřili učitelům nebo na koho by se obrátili.

Získané odpovědi budu srovnávat z hlediska věku respondentů, tedy názory žáků prvního a druhého stupně a podle sídla školy, tedy základní školy v Brně a Moravské Třebové. V neposlední řadě je cílem ověřit stanovené hypotézy. Na základě výsledků výzkumu se budu snažit zformulovat doporučení, na co by se metodici prevence měli ve svých aktivitách ještě zaměřit.

Výzkumné hypotézy

V souladu s cílem práce byly stanoveny tyto hypotézy:

- 1. Předpokládám, že se školními pravidly (řádem) souhlasí spíše žáci I. stupně, než žáci II. stupně.**
- 2. S rodiči si o přednáškách ve škole povídá 60 % dětí.**
- 3. Žáci II. stupně zajímá z preventivních témat problematika zdravého životního stylu více, než žáci I. stupně.**
- 4. Žáci 5. tříd se nejčastěji svěřují s osobními problémy matce, žáci 8. tříd kamarádům.**
- 5. Žáci z Brna i Moravské Třebové uvádějí jako nejpreferovanější stejné téma.**

Charakteristika výběrového souboru a preventivní strategie na zkoumaných školách

Výzkumný soubor tvoří celkem čtyři základní školy, dvě základní školy se nacházejí v městské části Brno Nový Lískovec, což je městská část sídlištního typu a další dvě školy sídlí v Moravské Třebové. Výběr škol proběhl na základě možnosti spolupráce se školou, v Brně Novém Lískovci pracuji a z Moravské Třebové pocházím a dále na základě kriteria, aby všechny školy poskytovaly jak vzdělání na prvním, tak druhém stupni. Dvě školy sídlí v Brně, což je druhé největší město České republiky, které má

více než 400.000 obyvatel, druhé dvě školy se nacházejí v Moravské Třebové, která má přes 10.000 obyvatel.¹

Považuji za přínosné zmínit alespoň nástin preventivních strategií ve sledovaných základních školách, v souvislosti s tím, že v praktické části budu zjišťovat názory žáků na jejich preventivní strategie. Čerpala jsem z informací od metodiků prevence a minimálních preventivních programů škol.

Základní škola na ulici Svážná v Brně

Škola se nachází v městské části Brno – Nový Lískovec, který má v současné době okolo 11 000 obyvatel. Základní škola na ulici Svážné zajišťuje základní povinnou školní docházku tj. 1. i 2 stupeň. Školu navštěvuje celkem 303 žáků, z toho na prvním stupni 175 žáků, na druhém 128 žáků. Žákům je k dispozici školní družina, školní jídelna a školní bufet, jejím cílem je stát se komunitní školou otevřenou nejen pro děti.

Z preventivních aktivit školy si škola zakládá zejména na včasné diagnostice a rychlém jednání pedagogických pracovníků školy při sebemenším náznaku šikany či užívání návykových látek. Vzhledem k tomu, že se škola nachází v sídlištní zástavbě, stále přetrvává názor některých žáků i jejich rodičů o určité míře anonymity, přesto ale škola nachází nové nástroje, jak i s touto problematikou úspěšně bojovat, s prevencí značně pomáhá i školní psycholog. K vylepšeným podmínkám v prevenci je určitě třeba připomenout vysílání školního informačního kanálu, který pravidelně upravuje televizní spoty s prevencí pro různé oblasti života dětí a mladých lidí, vysílané na školní obrazovce umístěné v prostoru hlavního vestibulu školy.

Škola rekapituluje, co se podařilo a nepodařilo v preventivních krocích. Za zdařilé považuje to, že podchytila počínající náznaky a projevy problematického chování již na počátku, o čemž svědčí klasifikace chování na konci školního roku, zdůvodňuje si to větší všímavostí pedagogů a jejich komunikací s dětmi a jejich rodiči. Pokud se dá zapojit rodina do řešení nastalé situace, je to obvykle rychle a úspěšně řešeno. Určitou míru efektivity shledává s příchodem školního psychologa a jeho práce, jak s jednotlivými žáky, tak s třídními kolektivy. Škola také využívá spolupráce s preventisty ze státní policie, která pořádá ve škole přednášky. S čím je však ještě stále pracovat, je

---

¹ www.wikipedia.cz, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Brno>,
http://cs.wikipedia.org/wiki/Moravsk%C3%A1_T%C5%99ebov%C3%A1, WIKIPEDIE, počet obyvatel Brno, Moravská Třebová, 25.9.2011

spolupráce s některými rodiči při řešení problémů, která je stále někdy problematická. Svědčí o tom i situace, kdy problémové chování žáka mělo být řešeno na místě a v kolektivu, kde k situaci došlo, ale volba rodiče byla taková, že raději celou záležitost přenesl do jiného kolektivu a na jinou školu. Obvykle v těchto případech rodič nedává ani souhlas školnímu psychologovi k individuální terapii a škola tuto nařídit nemůže.

Základní škola na ulici Kamínky v Brně

Škola má kapacitu 540 žáků, školní družina 150 dětí, je to škola sídlištního typu, což s sebou přináší zvýšené riziko možného výskytu sociálně-nežádoucích jevů. Škola je již delší dobu zapojena do projektů *Trvalá obnova školy*, *Dokážu to!* *Tvořivá škola* a učitelé systematicky pracují na vytvoření příznivého klimatu ve třídách a celé škole, díky tomu se na škole nevyskytl během právě uplynulého školního roku žádný vážný případ šikany.

Škola rekapituluje, co se jí z preventivních aktivit podařilo. Zejména si pochvaluje rozšíření minimálního preventivního programu o přehled a základní příznaky užívání návykových látek a jeho riziku a dále postupy pro zjištění a řešení výskytu šikany a dalších sociálně nežádoucích jevů. Na pozemku školy bylo vybudováno a je v provozu hokejbalové hřiště, čímž byly opět rozšířeny možnosti volnočasového vyžití nejen pro žáky školy, ale i pro děti z celého sídliště. Úzce spolupracuje se Zdravotním ústavem Brno. Díky této spolupráci žáci absolvovali množství kvalitně zpracovaných a provedených preventivních programů. Rovněž byli proškoleni čtyři peer aktivisté z řad žáků 8. ročníku, se zaměřením na boj proti alkoholu, kteří budou pomáhat s prevencí v nižších ročnících. Žáci se budou podílet ve spolupráci se Zdravotním ústavem Brno na přípravě interaktivního divadelního představení s názvem *Cigareta Retka* zacíleného na žáky 1. a 2. tříd brněnských škol. Díky nástěnce ve sborovně školy (oddíl prevence) se daří informovat pedagogické pracovníky školy o změnách a novinkách v oblasti sociálně nežádoucích jevů, o organizacích a preventivních programech, které nabízejí. Škole se podařilo zapojit do projektu *Paragraf 11/55*, který je zaměřen na zvýšení právního povědomí u dětí. Metodik prevence stále rozšiřuje adresář kontaktů na instituce a odborníky zabývající se sociálně nežádoucími jevy. Tento adresář je součástí minimálního preventivního programu, je k dispozici vyučujícím, rodičům i dětem prostřednictvím nástěnek. I nadále je rozšiřována knihovna a videotéka o materiály týkající se prevence nežádoucích jevů. Knihovnu mohou využívat všichni pedagogové.

Školní metodik prevence si vede záznamy o provedených krocích v prevenci v tzv. Deníku preventisty, pravidelně vyhodnocuje informace získané od třídních učitelů a žáků a reaguje na ně. Škola každoročně provádí průzkum užívání návykových látek na škole, jeho vyhodnocení je jedním z podkladů pro vypracování minimálního preventivního programu. Na škole se stále snaží rozšiřovat a zkvalitňovat nabídku volnočasových aktivit. Škola se také zapojila do projektu společnosti Člověk v tísni. Z toho, co se zatím nepodařilo a škola plánuje změnit je založení školního klubu převážně pro žáky II. stupně, vypracovat grant na pobytovou akci žáků 9. ročníku, naplánovat systematické setkávání preventisty s žáky, prohloubit spolupráci rodičů v oblasti prevence.

Základní škola na Kostelním náměstí v Moravské Třebové

Škole je základní školou pro 360 žáků se školní družinou pro 75 žáků. V rámci primární prevence sociálně patologických jevů u žáků se zaměřuje zejména na tyto projevy chování: násilí a šikanování, záškoláctví, kriminalitu, delikvenci, vandalismus a jiné formy násilného chování, ohrožení mravní výchovy dětí, užívání návykových látek včetně nikotinu a alkoholu, anabolik aj. Systematické vzdělávání učitelů v oblasti prevence zodpovídá a zajišťuje ředitelka školy. Již na prvním stupni byly řešeny závažné projevy agresivity a šikanování, které řešila ředitelka školy spolu s výchovným poradcem a třídními učiteli konkrétních tříd. K jednání byli přizváni i rodiče žáků. Ředitelka školy provedla organizační opatření, která prospěla ke zlepšení vzájemného soužití ve škole. Na druhém stupni se řešil nárůst vulgarismu žáků, agresivity a šikanování nejen vůči sobě navzájem, ale také vůči vyučujícím. Již žákům prvního stupně jsou podávány informace o návykových látkách, přičemž učitelé se zaměřují zejména na tabák a alkohol – drogy dětem známé a lehce dostupné. Na druhém stupni se u některých žáků stal nikotin návykovým. S lehkou drogou, jako je marihuana, se již malé procento žáků aktivně seznámilo a to převážně na diskotékách.

Základní škola na ulici Palackého v Moravské Třebové

Velká městská škola sídlištního typu, která zahájila provoz v roce 1975, je úplnou základní školou se 2-3 třídami v ročníku. Průměrný počet žáků ve třídách se pohybuje

kolem 21. Schválená kapacita školy je 900 žáků, školu navštěvuje 483 žáků, školní družinu 120 dětí, školní klubovnu 55 dětí.

Škola realizuje vlastní „minimální program prevence sociálně – patologických jevů“. Minimální program prevence sociálně patologických jevů byl sestaven tak, že tvůrci počítali s tím, že jednotlivé úkoly budou prováděny v rámci vyučovacích hodin, v rámci učebních osnov byl program realizován v předmětech: prvouka, přírodověda, přírodopis, výchova ke zdraví, občanská výchova, chemie, český jazyk, cizí jazyky, dějepis, zeměpis, výtvarná výchova, tělesná výchova, ...a další pak v rámci nabídky mimoškolní činnosti, která je na škole poměrně bohatá / je zaměřena především na sport/. Ve výroční zprávě jsou shrnuty poznatky k problematice sociálně-patologických jevů. Prevence byla předmětem motivačních chviliek, besed, speciálních tematických programů, školních výletů, exkurzí, lyžařského kurzu, adaptačního pobytu. Program prevence byl v tomto školním roce zaměřen na veškeré patologické jevy, zejména ale na tři problémy, které vyplynuly ze situace na škole. Prvním z nich je v současné době pohyb žáků na sociálních internetových sítích. Vzhledem k tomu, že byly u některých žáků zaznamenány případy kyberšikany, došlo k posílení prevence v této oblasti. Další oblastí, kterou byli na škole nuceni řešit, byla práce se žáky, kteří mají sklon k tomu, že ponižují ostatní spolužáky, a také s těmi, kteří by se mohli stát terčem ponižování. Vzhledem k tomu, že se na škole začaly objevovat případy, kdy žáci brali věci/drobnosti/, jiným žákům, bylo třeba posílit i tuto oblast prevence. Samozřejmě nebyla potlačena otázka ostatních problémů - návykové látky, zejména alkohol, patologické hráčství, vandalismus, zneužívání anabolik a léků.

Použité metody a průběh výzkumu

Pro dosažení cíle a ověření hypotéz bylo nutné získat co nejvíce relevantních informací od žáků, bylo tedy nezbytné použít kvantitativní metodu získání dat, vybrala jsem *dotazník* (Příloha č.1) jako empirickou metodu pedagogického výzkumu¹. Metoda vždy musí splňovat kritéria validity a reliability, tedy aby zjišťovala, co zjišťovat má a zároveň byla spolehlivá a přesná.² Po shromáždění dat prostřednictvím dotazníku byla

---

¹ Skalková, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 6

² Gavora, P. *Výzkumné metody v pedagogice*. (přel. Jůva, V.) Brno: Paido, 1996, 11-13

provedena *obsahová analýza* a prostřednictvím *srovnávací metody* porovnám názory žáků prvního a druhého stupně škol, tak z hlediska měst.

V mém dotazníku, který vychází z dotazníku vytvořeného vedoucím práce, a ve kterém jsem provedla drobné úpravy, je osmnáct otázek. Otázky jsou uzavřené, polouzavřené, otevřené i jedna škálová. První okruh otázek se zabývá tím, zda žáci absolvovali nějaké hodiny či tematicky zaměřené přednášky o alkoholu, tabáku, drogách, šikaně, násilí a kriminalitě, jestli je tyto přednášky zaujaly a jestli jim počet hodin připadá dostatečný, dále zjišťuji, která témata by nejvíce zajímala a jakým způsobem by o nich měly být informace předávány. Také je položena otázka ohledně toho, zda žáci souhlasí se školními pravidly. Další okruh otázek zjišťuje, jak se děti ve škole cítí, zda by využily školní schránky důvěry, jestli mohou s učiteli otevřeně hovořit, jestli by se na ně obrátily se svými problémy nebo na koho by se obrátily. Otázka osm zahrnuje deset tvrzení vztahujících se k tématu, zjišťuje u žáků, kteří se zúčastnili nějaké tematické hodiny či přednášky, jejich názory na tyto hodiny. Dotazník uzavírá otázka, která zjišťuje, zda žáci pocítují dostatečnou nabídku kroužků ve škole.

Oficiálnímu provedení výzkumu předcházela na jedné ze škol *předvýzkum*, aby došlo k odhalení případných nesrovnalostí či problémů. Na základě poznatků, které vyšly najevo, jsem se rozhodla, že všechny dotazníky rozdám ve školách osobně. Žáci prvního stupně se často ptali na slovo „vrstevník“ nebo jim dělala problém škálová otázka, všechny otázky byly vždy přečteny a vysvětleny. Myslím si, že důvěru dětí jsem získala i tím, že jsem si dotazníky sama sesbírala, pokud mi chtěl pedagog pomoci, někteří žáci mu ho odmítli odevzdat, z čehož usuzuji, že šlo o správné rozhodnutí a žákům tak byla zajištěna avizovaná anonymita.

Výzkum probíhal v období od 30.5.2011 do 20.6.2011, tedy před letními prázdninami, aby žáci mohli posuzovat programy, kterých se účastnili v právě uplynulém školním roce a které mají v čerstvé paměti. Návratnost dotazníků byla stoprocentní, neboť jsem dotazníky rozdávala přímo ve výuce a také za přítomnosti pedagoga nebo metodičky prevence, v jedné ze škol mě vždy uvedla paní ředitelka.

Dotazníky jsem rozdala celkem 241 žákům, z toho 133 chlapců a 106 dívek, dětí z I. stupně bylo celkem 135 a z druhého stupně 106. Z Brna bylo 97 žáků, z Moravské Třebové 144 žáků.

Praktické využití diplomové práce

Srovnávala jsem odpovědi žáků I. a II. stupně a dále jsem porovnávala názory žáků z Brna a Moravské Třebové. Myslím si, že pro praktické využití diplomové práce bylo nutné zpracovat výsledky pro jednotlivé školy, neboť různé školy vytvářejí různé preventivní strategie, proto, aby moje diplomová práce měla opravdový smysl a skutečné využití, zpracovala jsem výsledky pro jednotlivé školy, kde jsem výzkum prováděla. Pro každou školu jsem vytvořila závěrečné shrnutí výsledků a předala je metodičkám prevence či ředitelům škol. Získané informace o tom, co žákům chybí, co je zajímavé, co by si přáli a čeho mají dostatek, mohou být důležitým zdrojem nových poznatků a inspirací pro metodiky prevence a ředitele škol, kteří preventivní strategie tvoří, neboť mohou posloužit k rozvoji těchto strategií a zvýšení jejich efektivity.

Jsem přesvědčená o tom, že výsledky mého výzkumu mají vysokou vypovídací hodnotu, protože jsem u žáků vzbudila důvěru tím, že jsem si dotazníky sama sesbírala, měli tak zajištěnou avizovanou anonymitu, dále jsem je poprosila, aby vzali v potaz moji rodinnou situaci s malým dítětem, myslím si, že většina žáků odpovídala pravdivě.

4.2 Prezentace výsledků

Odpovědi na otázky jsou zpracovány do tabulek, výsledky jsou vyjádřeny vždy v absolutní hodnotě a také procentuálně, se zaokrouhlením na celá čísla. Ke každé otázce jsou přiřazeny vždy dvě tabulky, první s *označením a)* vždy prezentuje údaje pro první a druhý stupeň, druhá s *označením b)* uvádí odpovědi z hlediska Brna a Moravské Třebové. Nejvyšší hodnota je napsaná tučným písmem, ale je i barevně zvýrazněna. Na základě takto zpracovaných výsledků lze přehledně porovnávat zjištěné údaje. Součástí interpretace jsou „kurzívou“ formulována doporučení pro praxi.

1. Jsi chlapec nebo dívka?

2. Do jaké třídy chodíš?

Tabulka č. 1 a), 1b) Pohlaví a věk žáků

1a)	I. stupeň		II. stupeň	
Celkem 241 žáků	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) dívka	66	49	67	63
b) chlapec	69	51	39	37

1b)	Brno		Moravská Třebová	
Celkem 241 žáků	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) dívka	57	59	76	53
b) chlapec	40	41	68	47

První dvě otázky zjišťují pohlaví žáků, a kterou třídu žáci navštěvují.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 241 žáků, 135 žáků z prvního stupně (z nich bylo 66 dívek, 69 chlapců) a 106 žáků z druhého stupně (z nich bylo 67 dívek a 39 chlapců).

Z pohledu srovnání měst se z Brna zúčastnilo 97 žáků (z toho 57 dívek, 40 chlapců) a 144 žáků z Moravské Třebové, z nich bylo 76 dívek a 68 chlapců.

Výsledky srovnávám z hlediska stupňů škol a z hlediska měst, dle pohlaví žáků výsledky nesrovnávám.

3. Souhlasíš se školními pravidly?

Tabulka č. 2a), 2b) Názor na školní pravidla

2a)	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	103	76	58	55
b) částečně, zkus uvést, s čím nesouhlasíš	29	22	29	27
c) Ne	3	2	19	18

2b)	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	65	67	96	67
b) částečně, zkus uvést, s čím nesouhlasíš	23	24	35	24
c) Ne	9	9	13	9

Se školními pravidly souhlasí většina žáků a to jak žáci I. stupně, II. stupně, tak z hlediska měst. 76 % dětí z **I. stupně** uvádí, že se školními pravidly, souhlasí, 22 % dětí souhlasí částečně a 2 % nesouhlasí.

Děti na **II. stupni** už nejsou tak ve shodě, 55 % souhlasí, naproti tomu ale 27 % souhlasí částečně s určitými připomínkami a 18 % nesouhlasí, přesto lze říci, že žáci z vybraných základních škol proti školním pravidlům nemají větších výtek.

Mezi městy je situace naprosto shodná, tedy 67 % souhlasí, 24 % částečně a 9 % nesouhlasí se školními pravidly.

4. Měli jste letos ve škole nějaké přednášky nebo informace ve výuce o alkoholu, tabáku, drogách?

Tabulka č. 3 a), 3 b) Odhad počtu tematických hodin o alkoholu, tabáku a drogách

3a)	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano, méně než 5 hodin	63	47	57	54
b) Ano, více než 5 hodin	7	5	16	15
c) Nepamatují se, že bychom takové hodiny měli	65	48	32	30
neodpověděli	0	0	1	1

3b)	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano, méně než 5 hodin	56	58	64	44
b) Ano, více než 5 hodin	10	10	13	9
c) Nepamatují se, že bychom takové hodiny měli	30	31	67	47
neodpověděli	1	1	0	0

Otázka č. 4 zjišťuje, zda žáci měli v tomto školním roce nějaké přednášky nebo informace ve výuce o alkoholu, tabáku, drogách.

Žáci **I. stupně**, odpovídali velmi rozdílně, neboť 48 % žáků uvádí, že se vůbec nepamatují, že by takové hodiny měli, naproti tomu 47 % žáků uvádí, že měli takové hodiny, v počtu méně než 5 hodin, 5 % žáků uvedlo, že měli více než 5 hodin věnovaných prevenci alkoholu, tabáku a drog.

Na **II. stupni** si odpovědi žáků odporovaly méně, tedy 54 %, že měli méně než 5 tematických hodin, více než pět hodin mělo 15 %, a to, že si nepamatují žádné takové hodiny, uvedlo 30 % žáků, a to je z hlediska celkového počtu žáků ale vysoké číslo.

Pokud se podíváme na situaci z pohledu místa, kde se škola nachází, žáci z Brna ve většině případů uvádějí, že měli preventivní hodiny méně než 5 hodin – uvádí to 58 % žáků, 10 % uvádí, že měli více než 5 hodin a 31 % žáků si žádné takové hodiny nepamatuje. V Moravské Třebové dopadla situace tak, že 44 % žáků uvádí, že měli méně než 5 hodin a 47 % žáků s žádné takové hodiny nepamatuje, takže tady se také objevuje disproporce ve výsledcích.

5. Zaujaly tě tyto přednášky o alkoholu, tabáku, drogách?

Tabulka č. 4a), 4b) Hodnocení přednášek o alkoholu, tabáku, drogách

4a)	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	53	39	70	66
b) Ne	35	26	15	14
c) Žádnou jsem neabsolvoval/a	47	35	20	19
neodpověděli	0	0	1	1

4b)	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	60	61	63	44
b) Ne	18	19	32	22
c) Žádnou jsem neabsolvoval/a	18	19	49	34
neodpověděli	1	1	0	0

Pro 26 % žáků **I. stupně** nejsou zajímavé, naproti tomu pro 39 % zajímavé jsou. Za zmínku stojí i vysoká hodnota u možnosti c), kdy 35 % žáků uvádí, že žádné takové hodiny neabsolvovali.

Z tabulky vyplývá, že kladné hodnocení s věkem spíše roste, neboť 66 % žáků **II. stupně** uvádí, že se jim preventivní hodiny líbí, 14 % se nelíbí a 19 % uvádí, že žádné takové hodiny neabsolvovali.

Také žáci z Brna hodnotí hodiny spíše kladně, nejčteněji se objevila odpověď *Ano, zaujaly mě* v Brně u 61 % žáků, v Moravské Třebové u 44 % žáků.

6. Měli jste letos ve škole nějaké přednášky o šikaně, násilí, kriminalitě?

Tabulka č. 5 a), 5b) Odhad počtu tematických hodin o šikaně, násilí, kriminalitě

5a)	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano, méně než 5 hodin	79	59	79	75
b) Ano, více než 5 hodin	2	1	10	9
c) Nepamatují se, že bychom takové hodiny měli	53	39	17	16
Neodpověděl/A	1	1	0	0

5b)	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano, méně než 5 hodin	58	60	100	69
b) Ano, více než 5 hodin	3	3	9	6
c) Nepamatují se, že bychom takové hodiny měli	35	36	35	25
Neodpověděl/a	1	1	0	0

Žáci **I. stupně** uvádějí v 59 %, že takovéto hodiny měli, v počtu nižším než 5 hodin, více než pět hodin zaznačilo 1 % žáků, zato ale 39 % udává, že si nepamatuje, že by takové hodiny vůbec měli.

Většina (75 %) žáků **II. stupně** udává, že hodiny a informace o šikaně, násilí nebo kriminalitě měli, že jich měli více než 5 řeklo 9 % žáků, naproti tomu však celkem vysoký počet žáků (16 %) si nepamatuje, že by takové hodiny měli.

Žáci z Brna udávají, že tyto hodiny měli v 60 % a žáci Moravské Třebové potvrzují, že je měli v 69 %, i přesto se však mnoho žáků vyslovilo, že žádné takové hodiny neměli – v Brně 36 %, v Moravské Třebové 25 %.

7. Zaujaly tě tyto přednášky týkající se šikany, násilí, kriminality?

Tabulka č. 6a), 6b) Hodnocení přednášek týkající se šikany, násilí, kriminality

6a)	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	61	45	64	61
b) Ne	33	24	29	27
c) Žádnou jsem neabsolvoval/a	40	30	12	11
neodpověděli	1	1	1	1

6b)	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	47	48	78	54
b) Ne	25	26	37	26
c) Žádnou jsem neabsolvoval/a	24	25	28	19
neodpověděli	1	1	1	1

Žáci **I. stupně** převážně udávají, že „ano“ 45%, „ne“ udává 24 %, a že žádnou neabsolvovali, udává 30 % žáků.

Na **II. stupni** prevence žáky již zaujala, neboť nejčastěji volili odpověď, že je hodiny zaujaly (61 %), 27 % že se jim nelíbily a 11 % žáků tvrdí, že žádnou neabsolvovalo.

Odpovědi brněnských žáků jsou znázorněny v tabulce číslo 7b. Brněnští žáci uvádějí, že se jim hodiny líbí 48 %, nelíbí 26 %, žádné neabsolvovali v 25 %. Stejně tak u žáků v Moravské Třebové, kterým se nejvíce hodiny líbí 54 %, nelíbí se 26 % a 19 % žádnou neabsolvovalo.

8. U každé otázky zakroužkuj svůj názor:

Tabulka č. 7) Názory na preventivní přednášky a informace

Odpovědi	ANO		NE		Neodpověděli
	počet	z celku v %	počet	z celku v %	
Počet relevantních odpovědí celkem	193				
	počet	z celku v %	počet	z celku v %	v %
a) díky přednáškám si uvědomuji nebezpečí spojené s drogami	177	92	16	8	
b) jsem rád/a, že se kvůli přednáškám vyhneme vyučování	160	83	33	17	
c) o těchto přednáškách se doma bavím s rodiči	86	45	107	55	
d) myslím si, že tyto přednášky mohou ovlivnit moje chování ohledně drog	148	77	45	23	
e) vadí mi, že je náš učitel při besedách přítomen	32	17	146	76	7
f) přednášky jsou pro mě zpestřením výuky	130	67	63	33	
g) vím, že existuje telefonní linka pomoci při šikaně	153	79	40	21	

h) o této telefonní lince jsem se dozvěděl ve škole	76	39	117	61	
---	----	----	-----	-----------	--

ch) přednášky o drogách, šikaně na naší škole jsou pro mě užitečné	129	67	63	32	1
--	-----	-----------	----	----	---

i) už jsem někdy informace z těchto přednášek využil	60	31	132	68	1
--	----	----	-----	-----------	---

Otázka číslo 8. zjišťuje názory žáků, kteří absolvovali ve škole nějaké besedy, přednášky o sociálně patologických jevech. Za relevantní odpovědi na tyto otázky považuji pouze odpovědi těch žáků, kteří se ve škole zúčastnili přednášek či besed, neboť takto odpověděli v předchozích otázkách, a tudíž mohou reagovat na prevenci proběhnuvší ve škole. Těchto žáků je 193.

Je potěšující, že se téměř všichni žáci, kteří se zúčastnili nějaké besedy o alkoholu, tabáku či drogách vyslovili, že si díky přednáškám ve škole o drogách, alkoholu, cigaretách uvědomují nebezpečí spojené s drogami, těchto žáků bylo 92 %. Pouze 8 % s tímto tvrzením nesouhlasilo. Výsledek je znázorněn v tabulce 8 a).

Většina žáků (83 %) s tvrzením, že se kvůli přednáškám „vyhne“ vyučování souhlasila. Tento výsledek není nijak překvapující, je pochopitelné, že žáci rádi přijmou jakékoliv zpestření ve výuce, myslím si, že je to přínosné i pro zvýšení pozornosti a aktivity dětí ve výuce. Témata jako kouření, alkohol, drogy a jiná podobná témata jistě jsou pro děti osvěžujícími a zajímavými tématy. Potěšující je fakt, že někteří žáci přímo upozornili, že ačkoliv vybírají odpověď „ano“, není to pouze z důvodu, aby se mohli vyhnout výuce, ale že se jim tyto hodiny líbí. Zajímavé by bylo, jak by byl dětmi přijat návrh, aby se prevence konala mimo vyučování, například po vyučování.

Odpovědi na otázku číslo 8 c) odkrývají, zda si děti s rodiči o proběhnuvších preventivních hodinách ve škole doma povídají nebo ne 45 % žáků uvádí, že ano, 55 % žáků, že ne. Tyto výsledky mohou mnohé napovědět o situaci v rodině, ale také o spolupráci školy s rodinou, na kterou je v prevenci vždy kladen velký důraz.

Na otázku 8 d) odpovědělo 77 % žáků, že přednášky ve škole mohou ovlivnit jejich chování ohledně drog, 23 % uvádí, že ne. Tento výsledek jen potvrzuje důležité postavení školy v preventivní činnosti a školy přímo vybízí k vytváření preventivních strategií, neboť lze očekávat vysokou efektivitu.

V otázce 8 e) jsem se dotazovala žáků, zda jim při besedách vadí přítomnost učitele. Při oficiálním dotazníkovém šetření jsem musela děti upozornit, že mě zajímá jejich názor na přítomnost učitele, neboť při předvýzkumu vyšlo najevo, že by byla otázka zavádějící neboť prevenci na prvním stupni nejčastěji realizují právě učitelé. Děti se s otázkou vypořádali tak, že 7 % žáků neodpovědělo. Přesto ale většině - 76 % dětí přítomnost učitele nevadí nebo by nevadila, 17 % uvedlo, že jim přítomnost pedagoga vadí.

V otázce 8 f) jsem se ptala, zda jsou pro žáky přednášky zpestřením výuky, dalo se předvídat, že ano, což se i potvrdilo, neboť 67 % žáků uvedlo, že ano, 33 % že ne. Tato otázka kopíruje odpovědi na otázku číslo 8 b), přesto procento odpovědí není zcela shodné. Lze tedy předpokládat, že přeci jen pro některé děti jsou tematicky zaměřené hodiny způsobem, jak se vyhnout běžné výuce.

Otázka 8 g) a 8 h) zjišťuje, zda mají žáci povědomí, že existuje telefonní linka pomoci při šikaně, 79 % žáků ví, že existuje a pouze 39 % to ví, ze školy. Jeden ze žáků uvedl i telefonní číslo na linku pomoci při šikaně.

Položka otázky 8 ch) dává odpověď na to, zda žáci považují přednášky a preventivně zaměřené hodiny za užitečné či nikoliv. 67 % z žáků, co se nějaké prevence na škole zúčastnili odpověděli, že ano 67 %, 32 % že ne a 1 % žáků neodpovědělo.

V poslední otázce 8 i) se dotazuji na praktické využití informací z přednášek. Aby si žáci mohli možné situace lépe představit a odpovědět co možná nejpravdivěji, uvedla jsem do poznámky některé příklady praktického využití informací ze školy například odmítnout nabízenou drogu (alkohol, cigarety, tabák), pomoci šikanovanému nebo jak se bránit šikaně. 68 % uvádí, že naštěstí, informace z preventivních přednášek dosud využít nemuseli, 31 % uvádí, že je již využili. Jedno procento žáků neodpovědělo.

9. Myslíš, že máte ve škole dost těchto hodin o drogách, šikaně, kriminalitě a násilí?

Tabulka č. 8a), 8b) Spokojenost s počtem preventivních hodin

8a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	10	8	11	10
b) Spíše ano	33	24	34	32
c) Spíše ne	57	42	38	36
d) Ne	35	26	23	22

8b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	13	13	8	5
b) Spíše ano	27	28	40	28
c) Spíše ne	43	45	52	36
d) Ne	14	14	44	31

Odpovědi **žáků I. stupně** směřují spíše k tomu, že jich dostatek nemají - tedy „spíše ne“ 42 %, odpověď „ne“ uvedlo 26 %, celkem se tedy k záporné odpovědi přiklonilo 68 % žáků. Odpověď „spíše ano“ uvedlo 24 % a absolutně spokojeno je pouze 8 % žáků.

U **žáků II. stupně** převládá také názor, že těchto hodin je spíše nedostatek, jak uvedli žáci druhého stupně ve 36 %, „ne“ odpovědělo 22 %, dohromady tedy 58 % žáků druhého stupně má preventivních hodin málo. „Spíše ano“ uvedlo 32 % a „ano“ pouze 10 %.

Z hlediska brněnských a moravskotřebovských škol lze říci, že se žáci obou měst shodují, tedy 45 % žáků z Brna má spíše nedostatek těchto hodin a 36 % žáků z Moravské Třebové má také spíše nedostatek těchto hodin.

10. Jakým tématům by se u vás ve škole mohli ještě věnovat?

Tabulka č. 9a), 9b) Preferovaná témata

9a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet odpovědí celkem	554 odpovědí		475 odpovědí	
	Počet označení	z celku v %	Počet označení	z celku v %
a) o kouření, drogách, alkoholu	52	9	47	10
b) o šikaně	65	12	40	8
c) o kriminalitě	54	10	35	7
d) o předsudku, jiných kulturách a rasismu	28	5	35	7
e) o partnerství, vztazích a sexualitě	46	8	52	11
f) o prostituci	28	5	37	8
g) jak mít pohodovou třídu	48	9	47	10
h) o tom, jak komunikovat	40	7	47	10
i) o závislosti na PC, internetu	45	8	44	9
j) jak se bránit násilí	76	14	53	11
k) o zdravém životním stylu	54	10	31	7
l) žádné už nechci, máme jich dost	12	2	4	1
m) o něčem jiném. Napiš o čem:	6	1	3	1

9b	Brno		Moravská Třebová	
Počet odpovědí celkem	382 odpovědí		647 odpovědí	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) o kouření, drogách, alkoholu	36	10	63	10
b) o šikaně	43	11	62	10
c) o kriminalitě	37	10	52	8
d) o předsudku, jiných kulturách a rasismu	23	6	40	6
e) o partnerství, vztazích a sexualitě	38	10	60	9
f) o prostituci	20	5	45	7
g) jak mít pohodovou třídu	28	8	67	10
h) o tom, jak komunikovat	25	6	62	10
i) o závislosti na PC, internetu	35	9	54	8
j) jak se bránit násilí	49	13	80	12
k) o zdravém životním stylu	34	9	51	8
l) žádné už nechci, máme jich dost	9	2	7	1
m) o něčem jiném.	5	1	4	1

Otázka číslo 10 zjišťuje, jaká jsou u žáků oblíbená preventivní témata nebo, která jim ve škole chybí. Žáci mohli volit více možných odpovědí, z toho důvodu byly odpovědi zpracovány na principu, že výchozí hodnotou, nebo-li 100 %, tvoří počet všech odpovědí, následně je procentuálně vyjádřeno, kolikrát byla která možnost vybrána. Je nutné říct, že všechna z nabízených témat získala alespoň jeden hlas, což znamená, že všechna z nabízených témat by se mohla stát obsahem preventivních hodin.

Pořadí podle počtu hlasů:

I. stupeň

1. jak se bránit násilí
2. o šikaně
3. o kriminalitě, zdravém životním stylu

II. stupeň

1. Jak se bránit násilí
o partnerství, vztazích a sexualitě,
2. o kouření, drogách, alkoholu
o tom, jak mít pohodovou třídu

- o tom, jak umět komunikovat
3. o závislosti na Pc a internetu

Mezi městy se odpovědi nelišily. Nejčastěji volenými tématy na brněnských ZŠ bylo téma *jak se bránit násilí* (13 %), u žáků z Moravské Třebové získalo toto téma také nejvíce, tj. 12 % ze všech odpovědí.

11. Jak bys chtěl/a, aby tyto hodiny probíhaly?

Tabulka č. 10 a), 10 b) Preferovaná forma preventivních hodin

10a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet odpovědí celkem	386 odpovědí		360 odpovědí	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) přednášky policistů	72	19	51	14
b) přednášky odborníků	72	19	64	18
c) přednáška učitele	37	9	17	5
d) přednášky vrstevníků	10	3	29	8
e) povídání s lidmi, kteří mají osobní zkušenost s něčím, co je v předchozí otázce	48	12	73	20
f) naučný film	62	16	38	11
g) exkurze	9	2	16	4
h) hraní situací a her	54	14	44	12
i) kulturní program – koncert, divadlo	20	5	28	8
j) o něčem jiném. Napiš, co navrhuješ:	2	1	0	0

10b	Brno		Moravská Třebová	
Počet odpovědí celkem	294 odpovědí		452 odpovědí	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) přednášky policistů	50	17	73	16
b) přednášky odborníků	50	17	86	19
c) přednáška učitele (výklad)	14	5	40	9
d) přednášky vrstevníků	18	6	21	5
e) povídání s lidmi, kteří mají osobní zkušenost s něčím, co je v předchozí otázce otázce	52	18	69	15
f) naučný film	39	13	61	13
g) exkurze	8	2	17	4
h) hraní situací a her	42	14	56	12
i) kulturní program – koncert, divadlo	20	7	28	6
j) o něčem jiném. Napiš, co navrhuješ:	1	1	1	1

Odpovědi na otázku číslo 11 jsou zpracovány stejným způsobem, jako odpovědi na otázku číslo 10, neboť žáci mohli vybírat více možností. Vycházím tedy z toho, že 100 % tvoří počet všech odpovědí, následně je procentuálně vyjádřeno, kolikrát byla která možnost vybrána.

Pořadí nejpreferovanějších preventivních metod:

I. stupeň

II. stupeň

1. přednášky policistů a přednášky odborníků	1. povídání s lidmi, kteří mají zkušenost
2. promítání naučného filmu	2. přednášky odborníků
3. hraní různých situací a her	3. přednášky policistů

Odpovědi na tuto otázku z hlediska měst se liší, žáci z Brna by si nejraději povídali s lidmi, kteří mají osobní zkušenost (18 %), zatímco žáci z Moravské Třebové volili nejčastěji (19 %) přednášky odborníků.

12. Cítíš se pod tlakem kvůli množství úkolů ve škole?

Tabulka č. 11a), 11 b) Jak žáci vnímají množství úkolů ve škole

11a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů odpovědí	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ne	62	46	23	22
b) trochu	63	47	56	53
c) Ano	10	7	27	25

11b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů odpovědí	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ne	31	32	54	37
b) trochu	53	55	66	46
c) Ano	13	13	24	17

Na **I. stupni** uvedlo 46 % dětí, že se „necítí pod tlakem“ a 47 % že se „cítí *trochu pod tlakem*“, to znamená, že 93 % žáků necítí přílišné zatížení ze školy. Dá se tedy předpokládat, že školní úkoly vnímají jako zvládnutelné, pouze 7 % se cítí být pod tlakem, což je 10 žáků ze 135.

Naproti tomu situace na **II. stupni** je trochu jiná, neboť „*pod tlakem*“ nebo „*trochu pod tlakem*“ se cítí celkem 78 % žáků. Je možné, že na žáky druhého stupně jsou kladeny vyšší požadavky v souvislosti s dalším studiem.

Z dotazníků vyplynulo, že nejsou rozdíly mezi školami v Brně a Moravské Třebové, žáci nejčastěji shodně uváděli, že se cítí „*trochu pod tlakem*“, tedy možnost b).

13. Jak otevřeně můžeš s učiteli ve škole mluvit např. o alkoholu, tabáku, drogách, šikaně?

Tabulka č.12a), 12b) Možnost otevřeně hovořit s učiteli o alkoholu, tabáku, drogách

12a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
Úplně otevřeně 1	31	23	12	11
2 (spíše otevřeně)	41	31	37	35
3 (spíše se nedá s nimi mluvit)	29	21	33	31
4 vůbec ne	34	25	24	23

12b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
Úplně otevřeně 1	17	18	26	18
2 (spíše otevřeně)	42	43	36	25
3 (spíše se nedá s nimi mluvit)	16	17	46	32
4 vůbec ne	22	23	36	25

Děti měly posoudit, jak otevřeně mohou se svými učiteli mluvit o alkoholu, tabáku, drogách a podobně. Byla zvolena škálová stupnice, která nejprve činila problémy, pomohlo přirovnání ke známkování. Na výběr byl sudý počet možností, aby se žáci museli přiklonit k určité variantě a nevybírali střed. U žáků prvního stupně vlastně dochází k hodnocení třídních učitelů, neboť ti na prvním stupni tráví se žáky celou dobu výuky. Žáci druhého stupně již hodnotili učitele obecně, neboť oproti žákům prvního stupně, se již setkávají s mnoha pedagogy, každý předmět vyučuje jiný učitel.

Žáci **I. stupně** své odpovědi rozdělili mezi všechny čtyři možnosti převážně stejnoměrně, nejčastěji zvolili možnost č. 2, tedy, že mohou s učiteli mluvit spíše otevřeně, tuto možnost zvolilo 31 % žáků, překvapivý je počet záporných odpovědí u možnosti číslo 4 (tedy vůbec ne), kterou zvolilo 25 % žáků a sdělilo tím, že se vůbec nemohou s učiteli o alkoholu, tabáku apod. bavit. Aby však výše uvedené hodnocení nebylo zavádějící, je nutné uvést, že téměř stejný počet žáků (23 %) uvedlo možnost 1, tedy, že se mohou zcela otevřeně s učiteli bavit. Známkou 3 ohodnotilo učitele 21 % žáků a sdělili tím, že se s nimi spíše nedá hovořit.

Stejně jako žáci prvního stupně i žáci **II. stupně** se nejčastěji přiklánějí k číslu 2, tedy, že mohou s učiteli mluvit o alkoholu, tabáku, drogách *spíše otevřeně*, žáci druhého stupně tuto možnost uvádějí ve 35 %, následuje „známka“ 3 s 31 %. Záporně se vyjádřilo 23 % žáků druhého stupně a naopak kladně se vyjádřilo 11 %. U žáků druhého stupně je již situace jiná, přicházejí do styku s mnoha učiteli, neboť každý předmět vyučuje jiný pedagog, je možné, že si žák najde pedagoga, ke kterému získá důvěru a cítí, že s ním může hovořit.

Mezi městy je situace taková, že žáci z brněnských škol označili ve 43 % číslo 2 (tedy spíše otevřeně), žáci z Moravské Třebové označili nejčastěji, tj. ve 32 %, možnost 3, přikláněli se tak k tomu, že si s učiteli spíše nemohou promluvit o alkoholu, tabáku, drogách, šikaně a jiných problémech.

14. Pokud bys měl/a nějaký problém, jsou ve škole nějakí dospělí, se kterými by sis o tom mohl/a promluvit?

Tabulka č.13a), 13 b) Možnost promluvit si o problémech s dospělými ve škole

13a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	101	75	75	71
b) Ne	32	24	29	27
Neodpověděl/a	2	1	2	2

13b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	72	74	104	72
b) Ne	25	26	36	25
Neodpověděl/a	0	0	4	3

Žáci na **I. stupni** odpověděli v 75 %, že ve škole jsou dospělí, se kterými by si mohli promluvit o svých problémech. Že ve škole nejsou žádní dospělí, s nimiž by mluvili o osobních problémech, uvádí 24 % žáků, dva žáci neodpověděli (1 %).

Podobně vypadá situace na **II. stupni**. Mezi žáky druhého stupně je 71 % žáků, kteří také zadali možnost a) a potvrdili tak, že ve škole jsou dospělí, za kterými by mohli jít řešit svůj problém. 27 % neví o žádném dospělém, se kterým by mohl mluvit o osobních problémech, a 2 % žáků na otázku neodpověděli.

Mezi městy jsou výsledky tradičně shodné, a kopíruje situaci na prvním a druhém stupni, tedy 74 % žáků z Brna a 72 % žáků z Moravské Třebové by byli ochotni se svěřit dospělému na škole.

15. Představ si, že máš nějaký osobní problém a chceš si o něm s někým promluvit.

Na koho by ses obrátil/a?

Tabulka č.14 a), 14 b) Na koho se žáci obrátí při problémech

14a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet odpovědí celkem	479 odpovědí		298 odpovědí	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) matka	108	23	70	23
b) otec	85	18	28	10
c) bratr nebo sestra	42	9	38	13
d) někdo z kamarádů	59	12	86	29
e) někdo jiný z rodiny	46	10	23	8
f) učitel, učitelka	56	12	21	7
g) výchovný poradce	9	2	9	3
h) školní psycholog	20	4	4	1
i) vedoucí kroužku	5	1	2	1
j) policii	22	4	6	2
k) telefonní linku pomoci	18	3	7	2
l) někoho jiného. Napiš koho:	9	2	4	1

14b	Brno		Moravská Třebová	
Počet odpovědí celkem	321 odpovědí		456 odpovědí	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) matka	79	25	99	22
b) otec	45	14	68	15
c) bratr nebo sestra	34	11	46	10
d) někdo z kamarádů	57	18	88	19
e) někdo jiný z rodiny	29	9	40	9

f) učitel, učitelka	36	11	41	9
g) výchovný poradce ve škole	9	3	9	2
h) školní psycholog	11	3	13	2
i) vedoucí kroužku	2	1	5	1
j) policii	6	2	22	5
k) linku pomoci	8	2	17	4
l) někoho jiného.	5	1	8	2

Otázka číslo 15 zjišťuje, komu by se žáci svěřili, mohli vybírat z více možností, popřípadě doplnit kohokoliv podle potřeby. Vzniklo tudíž mnoho variant. Odpovědi byly zpracovány na principu, že za celek je považován celkový počet odpovědí a poté procentuálně vyjádřeno, kolik hlasů získala každá varianta.

Pořadí dle preferencí:

I. stupeň

1. matka
2. otec
3. kamarádi, učitel/ka

II. stupeň

1. kamarád
2. matka
3. bratr, sestra

Porovnání odpovědí žáků podle měst vychází opět podobně, nejčastěji je zvolena v obou městech matka (Brno 25 %, Mor. Třebová 22 %), na druhém místě kamarádi (Brno 18 %, Mor. Třebová 19 %), otec na třetím místě (Brno 14 %, Mor. Třebová 15 %). Ráda bych uvedla také, že 17 krát uvedli žáci z Moravské Třebové, že by se obrátili na telefonní linku pomoci pro děti a dospívající a 22 krát na policii. Je dobře, že si žáci umí poradit a ví, na koho a kam se obrátit.

16. Na koho jako PRVNÍHO by ses obrátil/a?

Tabulka č. 15 Na koho by se žáci při problémech obrátili jako na prvního

15	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) oba rodiče	23	17	12	11
b) matka	59	44	31	29
c) otec	15	11	1	1
d) učitel/ka	9	6	3	3
e) bratr	2	2	3	3
f) sestra	7	5	3	3
g) kamarád/ka	6	4	44	41
h) babička, dědeček	2	2	1	1
i) někdo jiný z rodiny	1	1	1	1
j) policie	2	2	0	0
k) psycholog	2	2	0	0
l) nikomu	4	2	1	1
m) neví	3	2	5	5
n) neprozradí	0	0	1	1

Na rozdíl od předchozí otázky měli žáci v otázce č. 16 uvést pouze jednu, tedy tu první osobu, na kterou by se obrátili, se kterou by řešili svůj problém. Srovnávala jsem pouze odpovědi mezi žáky prvního a druhého stupně a ne mezi městy.

U žáků **I. stupně** se těší největší pozornosti rodina, respektive, nejvíce preferencí získala matka (44 %), na druhém místě jsou to oba rodiče (17 %), na třetím místě je to otec (11 %), na kamaráda by se obrátili 4 % dětí, na učitele 6 % dětí, což je 9 dětí ze 135. Rodina je zejména pro žáky na prvním stupni významný element zajišťující jistotu a bezpečí a s problémy se mladší žáci svěřují převážně rodině a jejím příslušníkům, neboť sečteme-li hlasy dané matce, otci, oběma rodičům, sourozencům, získá rodina 79 %.

Na **II. stupni** je situace jiná, což se dalo předpokládat. Z dotazníků vyplynulo, že by se 41 % žáků obrátilo na kamaráda, na matku 29 %, což je ale podle mého názoru také celkem vysoké číslo, na oba rodiče pak 11 % žáků. Sečteme – li možnosti matka, otec, oba rodiče a sourozenci vyjde nám, že na rodinu jako první by se obrátilo 47 % žáků druhého stupně, tedy rodina je i pro starší děti stále velmi důležitá. Na druhém stupni by se na učitele obrátilo pouze 3 % žáků, což jsou v absolutním vyjádření 3 ze 106 žáků.

17. Využil/a bys v případě nějakého problému schránku důvěry ve vaší škole?

Tabulka č.16a), 16b) Využití schránky důvěry ve škole

16a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	29	21	19	18
b) Ne	37	28	55	52
c) Nevím o tom, že máme ve škole schránku důvěry	57	42	23	22
d) Nemáme schránku důvěry	11	8	7	6
Neodpověděl/a	1	1	2	2

16 b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	5	5	43	30
b) Ne	25	26	67	47
c) Nevím o tom, že máme ve škole schránku důvěry	52	54	28	19
d) Nemáme schránku důvěry	15	15	3	2
Neodpověděl/a	0	0	3	2

Otázka zjišťuje, zda by žáci využili schránku důvěry. Na **I. stupni** neví 42 % žáků, že jestli ji na škole mají a 28 % žáků by ji nevyužilo. Na **II. stupni** by ji 52 % nevyužilo a 22 % o ní neví. Z hlediska měst odpovědělo 54 % žáků z Brna, že o ní neví a 47 % žáků z Moravské Třebové by ji nevyužilo.

18. Máte ve škole podle tebe dostatečnou nabídku kroužků?

Tabulka č. 17 a), 17 b) Spokojenost s nabídkou kroužků ve škole

17a	I. stupeň		II. stupeň	
Počet respondentů	135		106	
	počet	z celku v %	počet	z celku v %
a) Ano	95	70	47	44
b) Ne	39	29	58	55
Neodpověděl/a	1	1	1	1

17b	Brno		Moravská Třebová	
Počet respondentů	97		144	
	počet	v %	počet	v %
a) Ano	62	64	80	56
b) Ne	35	36	62	43
Neodpověděl/a	0	0	2	1

Otázka číslo 18 zjišťovala názory žáků na kroužky ve škole, zda jich mají dostatek či nikoliv.

Většina (70 %) žáků **I. stupně** uvedla, že mají dostatek kroužků. 29 % uvedlo, že jich mají málo, jeden žák neodpověděl.

U žáků **II. stupně** byly odpovědi rozdílné, 44 % jich sice uvedlo, že mají dostatek kroužků, většina, tedy 55 % jich však dostatek nemá.

Mezi městy opět shodná odpověď, v obou případech získala nejvíce procent souhlasná odpověď, v Brně souhlasilo 64 %, v Moravské Třebové 56 % žáků.

4.3 Analýza, interpretace získaných dat a doporučení pro praxi¹

Se **školními pravidly** (otázka č. 3) většina žáků souhlasí, bez ohledu na věk nebo města. Pokud žáci uváděli nějaké názory či připomínky, objevovaly se nejčastěji výtky týkající se používání mobilních telefonů, zákazu běhání po škole, povinnost chození v papučích ve škole. K této otázce se váže první hypotéza: „Předpokládám, že se školními pravidly (řádem) souhlasí spíše žáci I. stupně, než žáci II. stupně.“

Z výsledků šetření lze tedy vyvodit, že si většina žáků uvědomuje, že jsou pravidla nutná. Možná by bylo vhodné žákům vždy zdůvodnit zákazy a příkazy, které častokrát pramení z nutnosti ochrany jejich zdraví (například zákaz běhání po chodbě), udržení čistoty ve škole (chození v papučích) nebo aby byl pro všechny žáky zajištěn klid ve výuce (zákaz používání mobilních telefonů). M. Galla upozorňuje, že školní pravidla musí být realistická a platit pro všechny ve škole, včetně učitelů i nepedagogických pracovníků.² Určitě je ale nutné reagovat na to, že někteří žáci přiznali, že školní řád ani neznají, nestačí tedy jen jeho přečtení na začátku školního roku, ale bylo by vhodnější, aby s ním učitelé pracovali i v průběhu roku, například o něm diskutovali společně se žáky. Možná by bylo vhodné žáky zapojit do vytváření pravidel, aby sami zjistili, že není jednoduché vytvořit taková pravidla, aby na jedné straně vyhovovaly žákům a zároveň zajišťovaly bezpečnost a pořádek.

Ohledně **odhadu počtu tematických hodin** (otázka č. 4 a 6) týkajících se alkoholu, tabáku a drog, uvedla téměř polovina žáků prvního stupně, že si žádné takové hodiny nepamatuje, a druhá polovina naprosto opačně uvedla, že nějaké hodiny měli. Podobná situace se opakuje u odpovědí žáků prvního stupně na hodinovou dotaci týkající se šikany, násilí, kriminality.

Žákům druhého stupně spíše utkvěla v paměti prevence týkající se šikany, násilí, kriminality, co se však týká alkoholu, tabáku a drog, odpovědi jsou také rozporuplné.

Žáci byli při oficiálním šetření upozorněni, že se dotazy netýkají pouze tematicky zaměřených preventivních hodin, ale veškerých zmínek, informací a údajů preventivního charakteru, které slyšeli ve škole. Jak si vysvětlit, že jsou odpovědi žáků

¹ *kurzívou* jsou formulována doporučení pro praxi

² Galla, M. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí.* (Přel. Bayer, J.) 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, s. 29

tak nekompaktní, jedni uvádí, že tematické hodiny měli a druzí si takové hodiny ani nepamatují.

Prevence reálně ve škole probíhá, což vyplývá, jak z minimálních preventivních programů, tak dle informací metodiků prevence, ale i z odpovědí části žáků. Důvody nesourodých odpovědí mohou být v rozdílném subjektivním pochopení otázek nebo také v případné nepřítomnosti žáků, ta by ale nečinila takové vysoké procento. Jako nejpravděpodobnější však bude, že prevence na prvním stupni je nejčastěji začleněna do výuky, a proto děti nejsou schopny odhadnout její časovou dotaci. Je však možné, že pro některé děti jsou preventivní informace novinkou, pro jiné ale běžnou věcí, a proto ji neregistrují, a tak na ně jakákoliv prevence ve škole nepůsobí, nezaujme je a uvedli proto, že si hodiny nepamatují. Pokud jde o celkové **hodnocení přednášek** (otázka č. 5 a 7), většina dětí uvedla, že je zaujaly. Vypovědací hodnota odpovědí je trochu sporná, protože, jak vyplývá z předchozího, hodně žáků na prvním stupni si žádnou prevenci nepamatuje, a tak nepřímo hodnotí přednášky a hodiny jako nezajímavé. Dále také vplynulo, že žáci pociťují **spíše nedostatek** preventivně zaměřených hodin (otázka č. 9), sečteme-li odpovědi „ne“ a „spíše ne“. Žáci se tedy nebrání většímu počtu preventivních hodin.

Naproti výše uvedenému však žáci, kteří uvedli, že měli tematické hodiny nebo informace preventivního charakteru, je hodnotí velmi pozitivně (otázka č. 8). Tito žáci uvádějí, že si díky těmto přednáškám uvědomují rizika spojená se sociálně patologickými jevy, také je většina ráda, že se díky nim vyhne vyučování. Ne příliš potěšující je, že většina dětí si o přednáškách či informacích, které proběhly ve škole, s rodiči nepovídá. Dále vplynulo, že tři čtvrtiny dětí potvrdily, že přednášky a informace ze školy mohou ovlivnit jejich chování ve vztahu k negativnímu chování, dětem ve většině případů nevadí přítomnost učitele při přednáškách. Dále žáci uvedli, že přednášky jsou pro ně zpestřením výuky, což však nemusí znamenat, že se všichni žáci prostřednictvím preventivních hodin chtějí „ulít“ z výuky, někteří žáci poznamenali, že tematické hodiny jsou pro ně zpestřením v dobrém slova smyslu a že je hodiny zajímavé. Většina žáků ví, že existuje telefonní linka pomoci při šikaně, uváděli ale, že se o této telefonní lince ve většině případů nedozvěděli ve škole. Žáci považují přednášky za užitečné a naštěstí informace z nich většina žáků zatím využít nemusela.

Dotazníkové šetření ukázalo, že prevence na školách probíhá, u dětí na prvním stupni je však ve většině případů součástí výuky. Výsledkem je, že si téměř polovina dětí ani nepamatuje, že ve škole měli nějaké informace o sociálně patologickém chování a jeho důsledcích, zejména o alkoholu, tabáku a drogách. Přestože jsou žáci, kteří hodiny vnímali a hodnotí je pozitivně, je třeba působit na ty, kteří uvedli, že si je nepamatují.

Vliv na to, zda hodiny žáky zaujmou nebo ne má jejich obsah a také kdo jim informace sděluje a jak často tyto informace dostávají. Pokud jim každou hodinu paní učitelka říká o škodlivém účinku kouření, stane se to pro ně rutinou, pokud je navštíví odborník a své výpovědi podloží fakty nebo příběhem, zaujme je více. Ideální však je vzít děti přímo mezi lidi, kteří si situace, o kterých slýchávají ve škole a před kterými jsou varovány, prožili. Proto doporučuji preventivní aktivity zatraktivnit, nalézat nové formy, témata a ty neustále měnit, kombinovat, abychom vždy vzbudili a také udrželi žákovu pozornost a zájem. Realizátor prevence musí být vynalézavý, protože dnešní děti jsou dříve vyspělejší, a jen tak je nepřekvapíme. Proto je lepší namísto obrázku kouření poškozených plic, vzít děti například na výstavu „Bodies“ a ukázat jim reálně vypadající zničené plíce nebo je vzít na exkurzi do nemocnic apod. Pro dnešní děti je mnoho věcí normálních, brzy se nudí, dnešní děti chtějí být šokovány.

S ohledem na požadavek včasného zahájení prevence a také v souvislosti s tím, že se sociálně patologické jevy týkají čím dál mladších dětí, bych doporučila, aby školy začlenily zvláštní tematické hodiny, besedy, exkurze i dlouhodobé preventivní programy už pro děti na prvním stupni, a ne ji jen začlenit do výuky.

Dále považuji za nutné přistupovat k prevenci diferencovaně a plánovat ji na základě předem zjištěných informací o postojích, názorech a zkušenostech žáků s patologickými jevy a také s ohledem na prostředí, z něhož přicházejí.

To, že většině žáků preventivní hodiny chybí, podtrhuje výše uvedené, tedy provádět prevenci, ale pro děti zajímavým a poutavým způsobem. Důležité je nechat je do prevence vstoupit s vlastními návrhy, názory, ne jim dát pouze prostor, ale názory a zkušenosti od nich vyžadovat, pokud nemají vlastní zkušenost, mohou říct o zkušenosti z okolí nebo názor.

Pokud jde o žáky preferovaná témata (otázka č. 10), získala jsem zajímavé výsledky. Mezi nejžádanější téma patří téma jak se bránit násilí, a to jak mezi žáky prvního a druhého stupně, tak mezi žáky Moravské Třebové a Brna. Výsledky ukazují

na to, že se děti cítí bezmocné a bezradné a že téma žáky nejen zajímá, ale vyloženě jim chybí a cítí ho jako potřebné. O tom, jestli budou pít alkohol nebo kouřit se nakonec rozhodnou sami, ale to, jestli se stanou obětí násilí, neovlivní, proto chtějí vědět, jak se mu bránit. O násilí slyší každodenně z televize, lidé jsou nervózní, a odtud je k násilí jen krůček. Na druhou stranu je možné, že je přitahuje jako atraktivní a neotřelé téma. Ať je to tak nebo tak, nevyvratitelné je, že děti jsou snadným objektem násilí, na druhou stranu není výjimkou, že je dítě samo pachatelem.

Dalším preferovaným tématem je téma *šikany a kriminality*, což potvrzuje výše uvedené. Žáci druhého stupně také dle očekávání volili nejčastěji společně s tématem *jak se bránit násilí*, téma o *partnerství, vztazích a sexualitě*, což odpovídá jejich věku a dospívání. Objevilo se i téma o *kouření, alkoholu, drogách* a o tom, *jak umět komunikovat*.

Za pozoruhodný výsledek považuji to, že se na pomyslném třetím místě u žáků prvního stupně objevilo téma o *zdravém životním stylu*, přestože jsem předpokládala, že toto téma zaujme spíše žáky druhého stupně. S touto otázkou jsem spojila hypotézu: „Žáky II. stupně zajímá z preventivních témat problematika zdravého životního stylu více, než žáky I. stupně.“ Zajímavé by bylo zjistit, co si žáci pátých tříd pod tímto pojmem představili. Pojem zdravý životní styl se dnes skloňuje ve všech pádech a v souvislosti s prevencí neméně, neboť zahrnuje péči o tělo i duši. Zahrnuje oblasti jako uspokojování zájmů, zdravé stravování, přiměřený pohyb, relaxaci, zvládání stresu. Člověk spokojený a vyrovnaný je odolnější sociálně patologickým jevům. Zdravý životní styl souvisí se životním stylem rodiny a odtud jsou ovlivňovány i děti.

Častokrát se objevovalo téma jak mít *pohodovou třídu* a to mezi žáky prvního i druhého stupně, což je dle mého názoru velmi důležité a je dobře, že se děti o tomto chtějí něco dozvědět a chtějí se cítit ve škole dobře. Zdravý kolektiv a pohodové prostředí jsou důležitými aspekty pro preventivní strategie, zejména pro předcházení šikaně.

Děti samy navrhovaly preventivní témata; některé zajímala ekologická situace. Objevil se návrh na téma o etiketě a o slušném chování k dospělému. Jednoho žáka zajímají zbraně, téma spíše diskutabilní, dalo by se ale využít pro informování o rizicích se zbraněmi souvisejících. Jeden žák potřebuje téma o chování, když se někdo někomu posmívá. Tento požadavek může souviset se šikanou, úkol pro pedagogy ve sledování situace ve třídě. Také se objevil návrh na téma týkající se první pomoci a všemu s tím spojenému, dle metodiků prevence se takzvané *ochraně člověka při mimořádných*

situacích musí každoročně věnovat osm vyučovacích hodin, vykázaných v třídní knize. Přesto však, zdá se, žákům některé informace chybí. K tomuto tématu se vztahuje další hypotéza: „Žáci z Brna i Moravské Třebové uvádějí jako nejpreferovanější stejné téma.“

Upřednostňovaná **forma preventivních hodin** (otázka č. 11) mě u žáků prvního stupně překvapila. Očekávala jsem, že jim nejbližší bude hraní různých situací a her, nejpreferovanějšími se však staly přednášky policistů a odborníků a potom promítání naučného filmu, a až poté následuje hraní různých situací her.

Důvod, proč je hraní situací a her nezaujalo, může být v tom, že „pátáci“ jsou sice žáci prvního stupně, ale už to nejsou malé děti, chtějí informace, fakta a až potom si hrát. Je třeba si uvědomit, že děti dnes dospívají rychleji. Další možností, že tato varianta nebyla často volená je, že si pod pojmem *hraní her* nic nepředstavili, protože to neznají. Třeba ve školách tyto metody nevyužívají tak často. Děti velmi často uváděly, že se jim líbí, nebo že by se jim líbilo promítání naučného filmu, D. Dvořák¹ však upozorňuje, že je třeba zařadit tuto metodu jako součást širšího programu a doplnit ji o komentář nebo besedu, neboť jinak ztrácí na efektivitě. Myslím si ale, že pokud ji děti preferují, není důvod se od ní odklánět, přesto je však nutné vždy sledovat jaké zpracování použijeme, aby nebylo moc dlouhé, poskytlo fakta a působilo realisticky.

U žáků druhého stupně zvítězila podle očekávání forma prevence *povídání s lidmi, kteří mají vlastní zkušenost*, potom *přednášky odborníků a policistů*. Jasně se projevuje, že praktický příklad vítězí nad teorií, proto je zajímaví skutečné příběhy lidí, kteří mají zkušenosti. Také chtějí erudované informace od autorit, proto volili přednášky odborníků a policistů. Děti dnes znají kolikrát více informací o alkoholu, tabáku, drogách než jejich učitel, proto je nutné, aby osoba, která na ně preventivně působí, měla jejich důvěru a vzbudila zájem i respekt, to mohou odborníci i policisté splnit. Navíc mají proti učitelům výhodu, že mohou žákům sdělit skutečné příběhy nebo zajímavosti z praxe.

Překvapilo mě, že žáci velmi málo označovali „exkurze“, možná jim chyběl příklad, aby je tato možnost zaujala více, na druhou stranu ale někteří využili možnost vlastních návrhů a tam se už exkurze objevovala např. návštěva policejní stanice, nemocnice, vězení, různých ústavů, protidrogové stanice. Dále padly vlastní návrhy jako tematický

---

¹ Dvořák, D. *Metodika vzdělávacích programů prevence drogových závislostí a prevence HIV/AIDS*. 2. vyd. Praha: Filia, 1995, s. 37

výlet, jedna z dívek doporučovala přednášky svého otce, který je veterán. Jeden chlapec toužil po kině. Také se objevilo doporučení, že by se jim líbily názorné ukázky, nebylo to však blíže specifikováno, ale je to dobrý návrh.

Na základě odpovědí žáků bych zdůraznila, že je vhodné aplikovat formy a témata, která žáci upřednostňují. Děti upřednostňují fakta a realitu před teoriemi. Z dotazníku vyplynulo, že téma násilí je pro žáky aktuální bez ohledu na věk či místo, kde žijí a chodí do školy, a proto bych doporučovala školám, aby tímto směrem posílili prevenci. Protože si naprostá většina žáků neumí poradit s násilím, navrhla jsem pár konkrétních rad, které by učitelé mohli využít v preventivních hodinách nebo i ve výuce, mohli by je rozšířit o svoje poznatky, určitě by ale sami měli dále zjišťovat, co přesně žákům chybí k tomuto tématu (Příloha č.2).

Ráda bych podotkla důležitost prevence v rámci problematiky internetu. Skoro každé dítě má doma počítač nebo alespoň přístup na něj, přesto si žáci vůbec neuvědomují jak je snadný vznik závislosti na počítači, a jaká další mnohá rizika s počítačem souvisí. Bylo vhodné, aby se i přes ne příliš vysoký zájem, preventivní pracovníci tomu tématu věnovali a připomínali dětem rizika spojená s internetem, stačí si uvědomit souvislost s kyberšikanou, dětskou pornografií na internetu apod. Učitelé by měli doporučit rodičům, aby doma vždy umisťovali počítač na nejméně frekventovanější místo v domácnosti, mohou tak kdykoliv zkontrolovat, co dítě na počítači dělá.

Pokud jde o **vnímání zátěže** (otázka č. 12) z množství úkolů ve škole, pociťují určitý tlak spíše žáci druhého stupně, nežli žáci pátých tříd. Většina žáků prvního stupně zátěž nepociťuje, anebo jen trochu, zatímco až jedna čtvrtina žáků druhého stupně uvádí, že tlak v souvislosti s množstvím úkolů pociťuje.

Důvody těchto odpovědí spatřuji ve vyšších požadavcích kladených na žáky osmých tříd v souvislosti s dalším studiem a to nejen ze strany školy, ale i rodičů. Myslím si, že i sami žáci berou školní povinnosti vážněji, musí již „něco“ dokázat. To vše je navíc umocněno obdobím puberty, které právě prožívají.

Přestože otázka směřovala ke zhodnocení zvládnutí úkolů ve škole, je možné, že některé děti promítly do odpovědi nejen tlak kvůli množství úkolů, ale i subjektivní pocity ze školy, jak z jejího klima, tak vztahů. To zda a jak dítě zvládá situace a úkoly ve škole, ovlivňují i jeho osobnostní faktory, jako schopnost vyrovnat se stresem, míra

inteligence a další individuální faktory a také charakter a klima rodinného prostředí, z něhož pocházejí.

Učitelé by se měli snažit ve spolupráci se školním psychologem rozpoznat, jestli jsou ve třídě žáci s nějakými problémy a posoudit, zda nepotřebují individuální péči. Třídní učitelé znají své žáky a častokrát i jejich rodinné prostředí, měli by být vnímaví a případné problémy aktivně řešit, zaměřit by se měli na žáky s dlouhodobou absencí nebo složitou rodinnou situací, u žáků osmých tříd pak sledovat, jak zvládají nároky související s dalším studiem. Pokud dítě nezvládá školní povinnosti, může to mít za následek zhoršení prospěchu, uzavření se do sebe, snížení sebevědomí, riziko vzniku záškoláctví a dalšího negativního chování. Proto je nutné citlivě a individuálně k žákům přistupovat a nepřetržitě situaci monitorovat.

Ohledně **posouzení možnosti s učiteli otevřeně hovořit** (otázka č. 13) žáci nejčastěji uváděli, že se svými učiteli mohou hovořit *spíše otevřeně*, to je dobrý výsledek. Nezanedbatelné je však i to, že čtvrtina ze všech žáků uvedla, že nemohou s učiteli otevřeně hovořit *vůbec*, což je zejména pro třídní učitele u dětí prvního stupně vcelku nepříznivé poselství, neboť právě oni provází děti školním dním od první třídy, tudíž je tu předpoklad vzniku silné vazby a důvěry. Aby však výše uvedené hodnocení nebylo zavádějící, je nutné uvést, že se děti neshodly a odpovědi rozdělily převážně rovnoměrně mezi všechny možnosti, určitě se tu odráží jednotlivé konkrétní vztahy dětí ke kantorům.

Myslím si, že je přímo nezbytné, v souvislosti s tím, že prevenci na prvním stupni zajišťují vesměs třídní učitelé, aby s nimi žáci mohli otevřeně hovořit. Je tedy otázka, zda by neměli třídní učitelé více pracovat na komunikaci a vztazích se žáky.

Pokud jde o to, jestli se děti **mají na koho ve škole obrátit v případě nějakých problémů** (otázka č. 14), všechny sledované skupiny žáků odpověděly celkem shodně, že takoví dospělí ve škole jsou. O jakého dospělého jde, nebylo v otázce určeno, proto nelze tyto vesměs pozitivní odpovědi přisuzovat pouze učitelům, ale může se jednat o jakéhokoliv dospělého, např. ředitele, výchovného poradce, školního psychologa, školního metodika prevence.

Shrneme-li výše uvedené, školní prostředí, jako důležitý faktor v prevenci, hodnotí žáci kladně, s učiteli mohou na většině škol otevřeně hovořit a ve škole jsou dospělí, kterým by se mohli svěřit. To jsou pro školy dobré zprávy, je vidět, že se na většině škol snaží o vytváření atmosféry důvěry a pohody.

Z následující otázky vyplynulo, že by se většina dětí z prvního stupně **svěřila s osobními problémy** (otázka č. 15) matce, popřípadě otci, kamarádům, někteří i učiteli, naproti tomu žáci druhého stupně by se nejčastěji obrátili na kamarády, pak na matku nebo sourozence. Někteří žáci uváděli, že také záleží na problému, o jaký by šlo. Následující otázka pak tyto odpovědi ještě potvrdila. Děti z pátých tříd by se jako **první obrátily** (otázka č. 16) na matku, děti z osmých tříd na kamaráda. K této otázce se váže hypotéza: „Žáci 5. tříd se nejčastěji svěřují s osobními problémy matce, žáci 8. tříd kamarádům.“ Odpovědi směřující k ověření hypotézy lze nalézt v otázce číslo 15 a 16.

Význam rodiny, zejména matky je u dětí prvního stupně nevyvratitelný, proto je důležité v dobré prevenci spolupráce s rodinou. Učitelé také získali dobré hodnocení, zejména u žáků prvního stupně, s věkem však důvěra žáků v učitele klesá.

U žáků druhého stupně nabývají na významu kamarádi, což zcela odpovídá vývoji člověka a období dospívání, kdy se pro něj vzorem stávají nejčastěji vrstevníci či kamarádi. Dítě se mezi vrstevníky učí mnoha věcem, musí se umět prosadit a vybudovat si pozici ve skupině, rozvíjí své komunikační dovednosti, schopnost empatie, rozhodování, vyjádření svého názoru, snaží se získat ostatní pro svoje nápady, přesvědčit je o svých názorech, na druhé straně se učí pochopit jednání ostatních, to vše ho formuje a působí na jeho sebevědomí i sebehodnocení. Důležitý je tedy postoj kamarádů k negativnímu chování. Protože mají vrstevníci na dítě nezanedbatelný vliv, je důležité, aby rodiče věděli, s kým dítě tráví volný čas a s kým se stýká. Peer programy, jsou preventivní aktivity, které využívají vlivu vrstevníků, kdy předem připravení vrstevníci působí na ostatní. Tuto preventivní aktivitu lze tedy v období dospívání označit za velmi účinnou.

Žáci však mohli zvolit i úplně někoho jiného, na koho by se obrátili se svým problémem, než nabízela otázka. Objevovaly se tak odpovědi, že by se obrátili na záchranku, psa, [www. modralinka.cz](http://www.modralinka.cz). Zejména bych upozornila na to, že jeden žák uvedl, že by se neobrátil na nikoho a jeden přiznal, že problémy raději drží v sobě. *Právě v těchto případech je třeba sledovat situaci ve třídě, to leží zejména na bedrech*

třídních učitelů. Učitelé musí dětem zdůrazňovat, že je potřeba o svých pocitech mluvit a řešit je. Z praktického hlediska je nutné, aby žákům byly nabídnuty alternativy, buď možnost hovořit s pedagogem či psychologem nebo jim mohou nabídnout využití schránky důvěry. V souvislosti s tím, jaký význam mají kamarádi pro děti na druhém stupni a s ohledem na téma jak se bránit násilí, které je nejvíce zaujalo, by měli učitelé apelovat na žáky, aby byli vnímaví k tomu, zda se jeho kamarád nepotýká s nějakým problémem a případně sami vyhledali pro kamaráda pomoc nebo na jeho problém upozornili dospělého.

Předposlední otázka se týkala využití **schránky důvěry** (otázka č. 17). Na všech školách, s výjimkou jedné brněnské školy, schránku důvěry mají, přesto o ní většina dětí prvního stupně neví. Většina dětí druhého stupně tvrdí, že by ji nevyužila. Pokud jde o žáky druhého stupně, ti by se spíše, dle jejich předchozích odpovědí, obrátili na své kamarády.

Úkol, na němž by měly školy pracovat, je poskytnout žákům informace o tom, kam se mohou obrátit v případě nějakých problémů, z výzkumu totiž vyplynulo, že většina dětí na prvním stupni ani neví o existenci schránky důvěry na škole. Bylo by vhodné vždy na začátku školního roku děti upozornit na možnosti, které na škole existují, včetně využití anonymních schránek důvěry, telefonní linky v pomoci při šikaně, konzultace s metodikem prevence, apod. a potom také při každé prováděné prevenci ve škole. Na některých školách existují schránky důvěry i v elektronické podobě, možná tato forma bude dětem bližší.

Myslím si, že by bylo vhodné zamyslet se nad umístěním schránek tak, aby byla zajištěna anonymita, například by mohly být umístěny v umývárkách na záchodech na každém patře školy. Také je nutné apelovat na všechny žáky, aby ctili jejich nedotknutelnost, vždy se budou objevovat žáci, kteří si budou dělat legraci, ale ač je možná hodně dětí nevyužije, jsou dobrým nápadem, i kdyby pomohly jedinému dítěti. Školní schránky důvěry mohou poukázat na šikanu i jiné závažné problémy a možná předejít katastrofě.

Poslední otázka byla věnována **školní nabídce kroužků** (otázka č. 18). Otázka byla zařazena z důvodu, že význam nabídky volnočasových aktivit je v prevenci velmi důležitý, doplňuje specifickou prevenci s cílem podporovat zdravý životní styl a

osvojování si pozitivního sociálního chování a to všechno nenásilným způsobem, který je často více účinný než uměle vytvořené preventivní programy. Dotazníky podaly odpovědi na to, že žáci prvního stupně považují nabídku kroužků ve škole za dostatečnou, žáci druhého stupně jsou kritičtější, kroužků nemají dostatek, žádný ze žáků však nenavrhl, jaký kroužek mu chybí. Důvody vidím zejména v zaměřenosti kroužků, ty je nutné přizpůsobit zájmům dětí, například programování na počítači, taneční kroužky a další.

Ohledně nabídky volnočasových aktivit školou by bylo vhodné, aby školy zjistily, které aktivity žákům chybí a rozšířily nabídky o ty požadované, pokud by to bylo možné. Školy by mohly jejich představy zjistit třeba prostřednictvím dotazníkového šetření.

Srovnáme-li odpovědi žáků podle měst, lze říci, že jejich odpovědi byly vesměs shodné. Pokud se některé odpovědi žáků podle měst odlišují, důvod spatřuji spíše v konkrétním klimatu školy nebo preventivní strategii jednotlivých škol.

K určitým rozdílům došlo u několika málo otázek, například u otázky týkající se tematicky zaměřených hodin o alkoholu, tabáku, drogách, kde děti z Moravské Třebové nejčastěji uvedly, že si nepamatují, že by takové hodiny měly, naproti tomu většina žáků z Brna uvedla, že takovéto hodiny měli v počtu menším než 5 hodin. Rozdílně také žáci odpovídali na preferovanou formu preventivních hodin, žáci z Brna si nejčastěji přáli povídání s lidmi se zkušeností, naproti tomu žáci z Moravské Třebové preferují přednášky odborníků. Za překvapivý závěr z hlediska měst považuji odpovědi žáků na možnost otevřenosti k učitelům, dalo by se očekávat, že na menším městě budou užší vazby a větší důvěra v učitele, a tedy možnost s nimi otevřeně hovořit, nežli u žáků velkoměsta, ale opak je pravdou, pravděpodobně z důvodu nízké anonymity v menším městě. Odpovědi se také lišily u využití schránky důvěry, kdy žáci z Brna o její existenci spíše nevědí, zato žáci v Moravské Třebové by ji nevyužili.

Závěrem bych se chtěla pozastavit nad kooperací rodiny a školy, neboť i školy samy si jako stále trvající úkol v minimálních preventivních programech ukládají zlepšení komunikace a spolupráce s rodinou. Odpovědi žáků vedou k úvaze, zda vůbec nějaká existence spolupráce rodiny a školy existuje. Z hlediska informací o prevenci to spíše vypadá na svobodnou vůli dětí, jestli doma o prevenci řeknou nebo ne, jak vyplývá

z odpovědí na dotaz, zdali se děti o prevenci ve škole baví s rodiči (viz. otázka č.8) Kdyby to rodiče věděli, tak by mohli rozhovor sami navázat.

Proto musím školám doporučit, aby se snažily rodiče vtáhnout do školního dění a zlepšit tedy vzájemnou spolupráci. Důležité je informovat rodiče o preventivních aktivitách, na třídních schůzkách, ve vestibulu školy na internetu a poučit je, aby se sami dětí ptali a zachytili tak jejich názory a postoje k negativnímu chování, v ideálním případě pak tyto získané poznatky mohou škole sdělit. Spolupráce netkví pouze na straně školy, která by měla rodiče ke spolupráci vybízet, mohou to být i rodiče, kteří mohou přijít s vlastními nápady nebo mají-li možnost nějakou zajímavou formu prevence nabídnout či zajistit.

Je důležité si všimnout, že většina z formulovaných doporučení zadává úkol třídním učitelům nebo i ostatním pedagogům na škole, lze tedy souhlasit s těmi, kteří volají po zřízení funkce sociálního pedagoga na škole, jako koordinátora, realizátora a teoreticky i prakticky připraveného odborníka na prevenci ve školách.

ZÁVĚR

V dnešním světě jsou na školu kladeny stále větší požadavky, společnost a i rodina od školy očekávají, že škola jejich dítě připraví na život nejen prostřednictvím předávání informací a poznatků, ale vyzbrojí je uměním odolat zátěži, vyrovnat se s problémy a nechovat se rizikově. Jsou to velmi náročné požadavky, které se školy více či méně snaží různými způsoby naplňovat, ale jaký názor na to mají ti, k nimž tyto aktivity směřují, je třeba neustále zjišťovat. Proto mě zaujalo téma *Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii*.

Problematika prevence je velmi obsáhlá, zaměřila jsem se v teoretické části na popis základních poznatků o vybraných sociálně patologických jevech ve školním prostředí. Ve druhé části jsem definovala prevenci včetně její typologie a uvedla podmínky pro efektivní prevenci, protože o tu jde především. Ve třetí části teoretické části jsem popsala organizaci a pojetí prevence na základních školách. Teoretickou část jsem doplnila o výzkumné šetření na vybraných základních školách.

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit názory žáků na školní preventivní strategii. Proto jsem v praktické části provedla dotazníkové šetření, prostřednictvím kterého jsem zjistila názory žáků z prvního i druhého stupně vybraných základních škol v Brně a Moravské Třebové. Na základě analýzy těchto výstupů jsem vyvodila doporučení, které by podle mého názoru měly školy z hlediska prevence učinit, a v neposlední řadě jsem ověřila hypotézy. Vráťím-li se ke stanoveným hypotézám, mohu konstatovat tyto výsledky ověřování:

Hypotéza č.1: „Předpokládám, že se školními pravidly (řádem) souhlasí spíše žáci I. stupně, než žáci II. stupně.“

Třetí otázka nám poskytla odpovědi umožňující ověřit hypotézu. Vyplynulo, že 76 % žáků I. stupně s pravidly souhlasí, naproti tomu na II. stupni souhlasí pouhých 55 % žáků. U žáků prvního stupně lze předpokládat konformitu s danými pravidly, naproti tomu na druhém stupni se již u žáků objevuje, v souvislosti s věkem v období puberty, určitá vzdorovitost a svéhlavost.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Hypotéza č. 2: „**S rodiči si o přednáškách ve škole povídá 60 % dětí.**“

Ze žáků, kteří se zúčastnili preventivně zaměřených hodin, 45 % uvedlo, že s rodiči o těchto hodinách hovoří. Většina z nich, respektive, 55 % uvedla, že si o nich s rodiči nepovídá. Otázka 8 c). Otázkou je, zda si rodiče s dětmi vůbec povídají, častokrát na děti nemají čas, což je jedním z rizikových faktorů v souvislosti s nežádoucím chováním.

Hypotéza č. 2 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 3: „**Žáky II. stupně zajímá z preventivních témat problematika zdravého životního stylu více, než žáky I. stupně.**“

V odpovědích na otázku č. 10, navzdory mému očekávání volili toto téma častěji žáci prvního stupně, toto téma u nich získalo 10 % ze všech odpovědí, bylo voleno 54 krát z 554 celkového počtu odpovědí.

U žáků druhého stupně získalo téma 7 %, bylo voleno 31 krát ze 475 odpovědí.

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 4: „**Žáci 5. tříd se nejčastěji svěřují s osobními problémy matce, žáci 8. tříd kamarádům.**“

Odpovědi směřující k ověření hypotézy lze nalézt v otázce číslo 15 a 16.

V otázce 15 mohli žáci vybírat z více možných variant, z odpovědí vyplývá, že žáci pátých tříd by se s osobním problémem nejčastěji svěřili matce, tato varianta byla zvolena 108 krát ze 479 odpovědí a získala tak 23 %. Naproti tomu žáci osmých tříd uvedli nejčastěji, tj. 86 krát, kamarády z celkových 298 odpovědí, kamarádi tak získali 29 %.

V otázce 16 měli žáci uvést **prvního** člověka, na kterého by se obrátili v případě potřeby řešit nějaký osobní problém. Odpovědi na otázku číslo 16 potvrdily pozici matky u žáků prvního stupně a pozici kamarádů u žáků druhého stupně. Na matku, jako na prvního člověka, by se obrátilo 44 % žáků pátých tříd a na kamaráda, jako na prvního, by se obrátilo 41% žáků osmých tříd.

Hypotéza č. 4 se potvrdila.

Hypotéza č. 5: „**Žáci z Brna i Moravské Třebové uvádějí jako nejpreferovanější stejné téma.**“

Pokud jde o srovnání žáky preferovaných témat z hlediska měst, je v obou městech nejpreferovanější téma *jak se bránit násilí*, v Brně získalo 13 % ze všech odpovědí, což je v absolutních číslech 49 krát zvoleno z 382. V Moravské Třebové toto téma získalo 12 %, bylo tedy 80 krát zvoleno z 647.

Hypotéza č. 5 se potvrdila.

Výsledky dotazníků ukázaly, že se děti cítí ve škole dobře, mohou se ve škole svěřit dospělým a s učiteli poměrně otevřeně hovořit, proti školním pravidlům nemají větších výtek. Ukázalo se, že při plánování preventivních aktivit by školy měly vždy brát v potaz zkušenosti, názory a postoje žáků a obsah i formu prevence žákům neustále zatráktivňovat, přiblížit a obměňovat. Zdá se, že témata alkohol, cigarety, drogy nejsou pro děti tak žádoucí, v souvislosti se situací v naší společnosti se nelze divit, že je nejvíce zajímá jak se bránit násilí. Na toto téma by se prevence měla zaměřit především, děti ho cítí jako potřebné. Dnešní děti zajímají fakta, upřednostňují tedy setkání s odborníky, policisty nebo osobami se zkušeností, namísto teoretických poznatků. Jako úkol pro školy vyplynulo, že by se měly pokusit rozšířit nabídku zájmových aktivit a seznámit děti, kam se mohou obrátit v případě potřeby řešit problémy, například ve škole mnoho dětí nevědělo o existenci schránek důvěry, dalším úkolem je nepřestávat na zlepšování spolupráce rodiny a školy v prevenci.

Aby byla moje diplomová práce využitelná prakticky, výsledky jsem zpracovala pro jednotlivé školy a školám je předala. Většina metodiků prevence zapracovala výsledky mého výzkumu do svých evaluačních plánů a názory žáků promítnou do minimálních preventivních programů pro další školní rok. Každá škola více či méně realizuje určité preventivní aktivity a strategie, názory žáků by pro ni měly být jedním z důležitých impulsů, jaké aktivity a jakým způsobem prevenci uskutečňovat, proto si myslím, že poznatky z mého výzkumu mohou metodici prevence efektivně využít pro zlepšení prevence na školách.

Resumé

Diplomová práce na téma „Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii“ zjišťuje názory a postoje žáků základních škol ke školním preventivním strategiím. Pro splnění cíle jsem provedla výzkum na základních školách v Brně a v Moravské Třebové mezi žáky pátých a osmých tříd, jako reprezentativní vzorek prvního a druhého stupně vzdělávání.

Teoretická část se zaměřuje na popis vybraných sociálních deviací na základních školách, na charakteristiku prevence a její typologii a na pojetí a organizaci prevence na základních školách.

V empirické části bylo provedeno dotazníkové šetření. Prezentace výsledků umožňuje srovnat odpovědi žáků prvního a druhého stupně a také srovnání odpovědí žáků z Brna a Moravské Třebové.

Výsledky dotazníků ukázaly, že se děti cítí ve škole dobře, mohou se ve škole dospělým svěřit a s učiteli poměrně otevřeně hovořit, proti školním pravidlům nemají větších výtek. Je třeba neustále pracovat na obsahu a formě preventivních aktivit a přizpůsobit ji dětem. Důležité je zavést speciální tematické preventivní programy už na prvním stupni a prevenci přibližovat a zatraktivňovat, obměňovat. Zdá se, že témata alkohol, cigarety, drogy nejsou pro děti tak žádoucí, v souvislosti se situací v naší společnosti se nelze divit, že je nejvíce zajímá jak se bránit násilí, na toto téma by se prevence měla zaměřit především, cítí ho jako potřebné. Dnešní děti zajímají fakta, upřednostňují tedy setkání s odborníky, policisty nebo osobami se zkušeností, namísto teoretických poznatků. Jako úkol pro školy vyplynulo, že by se měly pokusit rozšířit nabídku zájmových aktivit a poučit děti o existenci schránek důvěry na škole a neustále pracovat na zlepšení spolupráce rodiny a školy v prevenci.

Anotace

Diplomová práce podává informace o tom, jaký názor mají žáci na preventivní aktivity realizované na základních školách. Srovnává názory žáků prvního a druhého stupně, dále srovnává názory žáků z Brna a Moravské Třebové.

Popisuje vybrané sociálně patologické jevy vyskytující se u žáků základních škol, charakterizuje prevenci a její typologii a popisuje organizaci a pojetí prevence na základních školách.

Analyzuje situaci na zkoumaných školách a podává doporučení, opírající se o výsledky výzkumu.

Klíčová slova

Sociálně patologické jevy, prevence, primární prevence, efektivní prevence, preventivní aktivity.

Annotation

This thesis provides information about the view of students on preventive activities implemented in elementary schools. It compares the views of students of primary and middle schools and also the views of students from Brno and Moravská Třebová.

It describes selected socially-pathological phenomena which occur with elementary school students. It also characterizes prevention and its typology and describes the organization and the concept of prevention at elementary schools.

It analyses the situation at the researched schools and provides a recommendation based on the research results.

Keywords

Socially-pathological phenomena, prevention, primary prevention, effective prevention, preventive activities

Seznam použité literatury a pramenů

Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*

Zákon č.218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže*, v platném znění

Vyhláška č. 72/2005 Sb., *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*

MŠMT ČR. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012*. Praha: MŠMT, 2009

MŠMT ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních čj.21291/2010-28*. Praha: MŠMT, 2010

MŠMT ČR. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Revize 18.12.2008, Praha: MŠMT, 2008

BENDL, S., KUCHARSKÁ, A. *Kapitoly ze školní pedagogiky a školní psychologie – skripta pro studenty vykonávající pedagogickou praxi*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2008, 237 s. ISBN 978-80-7290-366-5

DVOŘÁK, D. *Metodika vzdělávacích programů prevence drogových závislostí a prevence HIV/AIDS*. 2. vyd. Praha: Filia, 1995, 113 s. ISBN 80-901966-2-4

FÁRA, L. *Zvyšování sociálních kompetencí žáků jako cíl minimálních preventivních programů*. In Sborník referátů z celostátní konference na téma Prevence sociálně patologických jevů hodnocení z pohledu školních metodiků prevence. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. S. 43-48. ISBN 80-244-0498-2

HELLER, J., PECINOVSKÁ, O. et al. *Závislost známá neznámá*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 1996, 168 s. ISBN 80-7169-277-8

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing,a.s., 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3

GALLA, M. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí*. (Přel. Bayer, J.) 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, 156 s. ISBN 80-86734-38-2

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice*. (přel. Jůva, V.) Brno: Paido, 1996, 130 s. ISBN 80-85931-15-X

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 184. s. ISBN 80-7178-635-7

JEDLIČKA, F., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 169 s. ISBN 80-7184-555-8.

KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996, 63 s. ISBN 80-7067-669

Kolář, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1

KYRACIOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole.*(Přel. Tomková, D.) 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o. 2005, 152 s. ISBN 80-7178-945-3

LAZAROVÁ, B. *Netradiční role učitele. O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi.* Brno: Paido, 2005, s.70 s. ISBN 80-7315-115-4

MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství.* 1. vyd. Praha: SCAN, 2010, 231 s. ISBN 978-80-87258-47-7

MÜLPACHR, P. *Kapitoly ze sociální patologie.* 2. vyd. Brno: IMS, 2003, s. 82

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost.* 3. vyd. Praha: Portál, 2007, 176 s. ISBN 978-80-7367-267-6

NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Léčba a prevence závislostí.* 1.vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1996, 203 s. ISBN 80-85121-52-2

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe.* 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky Brno, 2001, 110 s. ISBN 80-86568-03-2

RADVAN, E., VAVŘÍK, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009. 56 s.

ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2008, 46 s.

ŘEHULKA, E. et al. *Prevence závislostí ve škole.* Brno: MSD, 2008,105 s. ISBN 978-80-7392-077-7

SKALKOVÁ, J. e a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p.,1983, 208 s.

TYŠER, J. *Školní metodik prevence: soubor materiálů*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6

ZÁŠKODNÁ, H. *Sociální deviace dětí a mládeže*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998, 95 s. ISBN 80-7042-519-9

Časopisy

TETTAUEROVÁ, S. *Kouření dětí a možnosti prevence*. *Prevence*, 2007, roč. 4, č. 8, s. 15-17. ISSN 1214-8717

BUDÍNSKÁ, M. *Jak sestavit Minimální preventivní program*. *Prevence*, 2005, roč. 2, č. 1, s. 4-5. ISSN 1214-8717

Internetové zdroje

<http://cs.wikipedia.org>

<http://pf.ujep.cz/>

<http://www.drogy-info.cz/>

<http://www.policie.cz>

<http://www.zskaminky.cz/>

<http://www.zssvazna.cz>

<http://www.2zsmtrebova.cz/>

<http://www.3zsm.cz>

Seznam obrázků a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Typologie prevence

Obrázek č. 2 Osnova minimálního preventivního programu

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 a), 1b) Pohlaví a věk žáků

Tabulka č. 2 a), 2 b) Názor na školní pravidla

Tabulka č. 3 a), 3 b) Odhad počtu tematických hodin o alkoholu, tabáku a drogách

Tabulka č. 4 a), 4 b) Hodnocení přednášek o alkoholu, tabáku, drogách

Tabulka č. 5 a), 5 b) Odhad počtu tematických hodin o šikaně, násilí, kriminalitě

Tabulka č. 6 a), 6 b) Hodnocení přednášek o šikaně, násilí, kriminalitě

Tabulka č. 7 Názory na preventivní přednášky a informace

Tabulka č. 8 a), 8 b) Spokojenost s počtem preventivních hodin

Tabulka č. 9 a), 9 b) Preferovaná témata

Tabulka č. 10 a), 10 b) Preferovaná forma preventivních hodin

Tabulka č. 11 a), 11 b) Jak žáci vnímají množství úkolů ve škole

Tabulka č. 12 a), 12 b) Možnost otevřeně hovořit s učiteli o alkoholu, tabáku, drogách

Tabulka č. 13 a), 13 b) Možnost promluvit si o problémech s dospělými ve škole

Tabulka č. 14 a), 14 b) Na koho se žáci obrátí při problémech

Tabulka č. 15 Na koho by se žáci při problémech obrátili jako na prvního

Tabulka č. 16a), 16b) Využití schránky důvěry ve škole

Tabulka č. 17 a), 17 b) Spokojenost s nabídkou kroužků ve škole

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Jak se bránit násilí – pracovní pomůcka

Příloha č. 1 Dotazník

Ahoj, prosím Tě o vyplnění tohoto dotazníku, který bude sloužit pro potřeby mého studia na vysoké škole.

Dotazník je určen ke zjištění toho, co tě zajímá a jaký je tvůj názor na školní přednášky.

Nepiš na dotazník své **jméno**, nepozná se, kdo dotazník vyplnil, a proto můžeš na všechny otázky odpovědět **upřímně a pravdivě**.

Pokud uvedené odpovědi nebudou odpovídat Tvému názoru, zvol odpověď, která je mu nejbližší. Můžeš psát tiskacími písmeny.

Nespěchej, prosím, a dotazník vyplň celý.

---

1. Jsi chlapec nebo dívka?

- a) dívka
- b) chlapec

2. Do které třídy chodíš?

- a) 5. třída
- b) 8. třída

3. Souhlasíš se školními pravidly?

- a) ano
- b) částečně (zkus uvést, s čím nesouhlasíš)
- c) ne

4. Měli jste letos ve škole nějaké přednášky nebo informace o alkoholu, tabáku, drogách?

- a) ano, méně než 5 hodin
- b) ano, více než 5 hodin
- c) nepamatuji se, že bychom takové hodiny měli

5. Zaujaly tě tyto přednášky o alkoholu, tabáku, drogách?

- a) ano
- b) ne
- c) žádnou jsem neabsolvoval/a

6. Měli jste letos ve škole nějaké přednášky o šikaně, násilí, kriminalitě?

- a) ano, méně než 5 hodin
- b) ano, více než 5 hodin
- c) nepamatuji se, že bychom takové hodiny měli

7. Zaujaly tě tyto přednášky týkající se šikany, násilí, kriminality?

- a) ano
- b) ne
- c) žádnou jsem neabsolvoval/a

8. Pokud jsi se zúčastnil/a nějaké přednášky nebo jste si podle tebe povídali ve škole o tabáku, alkoholu, drogách, šikaně, násilí, kriminalitě, tak u každé otázky **zakroužkuj svůj názor:**

- a) díky přednáškám ve škole o drogách, alkoholu, cigaretách si uvědomuji nebezpečí spojené s užíváním drog
ano   ne
- b) jsem rád/a, že se kvůli přednáškám vyhneme vyučování
ano   ne
- c) o těchto přednáškách se doma bavím s rodiči
ano   ne
- d) myslím si, že tyto přednášky mohou ovlivnit moje chování ohledně drog
ano   ne
- e) vadí mi, že je náš učitel při besedách přítomen
ano   ne
- f) přednášky jsou pro mě jen zpestřením výuky
ano   ne
- g) vím, že existuje *telefonní linka pomoci při šikaně*
ano   ne
- h) o této *telefonní lince pomoci* jsem se dozvěděl ve škole
ano   ne
- ch) přednášky o drogách a šikaně na naší škole jsou pro mě užitečné
ano   ne

i) už jsem někdy informace z těchto přednášek využil

ano   ne

(například jak se bránit šikaně, nebo odmítnout nabízenou drogu, pomoci šikanovanému)

9. Myslíš, že máte ve škole dost těchto hodin o drogách a šikaně, kriminalitě a násilí?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

**10. Jakým tématům by se u vás ve škole mohli ještě věnovat?
(zakroužkuj i více možností)**

- a) o kouření, drogách, alkoholu
- b) o šikaně
- c) o kriminalitě
- d) o předsudku, jiných kulturách a rasismu
- e) o partnerství, vztazích a sexualitě
- f) o prostituci
- g) o tom, jak mít pohodovou třídu
- h) o tom, jak umět komunikovat
- i) o závislosti na PC, internetu apod.
- j) jak se bránit násilí
- k) o zdravém životním stylu
- l) žádné už nechci, máme jich dost
- m) o něčem jiném. Napiš o čem:

**11. Jak bys chtěl/a, aby tyto hodiny probíhaly
(zakroužkuj i více možností)**

- a) přednášky policistů,
- b) přednášky nějakých odborníků,
- c) přednáška učitele (výklad)
- d) přednášky vrstevníků (peer programy)
- e) povídání s lidmi, kteří mají osobní zkušenosti
- f) promítání naučného filmu,
- g) exkurze - můžeš napsat jaké
- h) hraní různých situací a her,
- i) kulturní program – koncert, divadlo
- j) něco jiného. Napiš, co navrhuješ:

12. Cítíš se pod tlakem kvůli množství úkolů ve škole?

- a) ne
- b) trochu,
- c) ano

13. Jak otevřeně můžeš s učiteli ve škole mluvit např. o alkoholu, tabáku, drogách, šikaně? (zakroužkuj číslo, které se blíží tvému názoru).

(úplně otevřeně)   1   2   3   4   (vůbec ne)

14. Pokud bys měl/a nějaký problém, jsou ve škole nějací dospělí, se kterými by sis o tom mohl/a promluvit?

- a) ano
- b) ne

15. Představ si, že máš nějaký problém a chceš si o něm s někým promluvit. Na koho by ses obrátil/a? (můžeš zakroužkovat více variant)

- a) matku,
- b) otce,
- c) bratra nebo sestru,
- d) někoho z kamarádů,
- e) někoho jiného z rodiny,
- f) učitele, učitelku,
- g) výchovného poradce ve škole,
- h) školního psychologa,
- i) vedoucí kroužku, do kterého chodím,
- j) policii,
- k) telefonní linku pomoci pro děti a dospívající,
- h) někoho jiného. Napiš koho:

16. Na koho jako PRVNÍHO by ses obrátil/a.....

17. Využil/a bys v případě nějakého problému *schránku důvěry* ve vaší škole?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím o tom, že máme ve škole *schránku důvěry*
- d) nemáme *schránku důvěry*

18. Máte ve škole podle tebe dostatečnou nabídku kroužků?

- a) ano
- b) ne

Děkuji za Tvoje odpovědi.

Veronika Živná

Příloha č. 2

JAK SE BRÁNIT NÁSILÍ - pracovní pomůcka

Důležité je násilí předcházet, v případech, kdy to lze

Rady pro děti

- je důležité chránit si svoje osobní údaje, včetně sdělování telefonních čísel, adresy bydliště, to platí i na internetu
- je nutné znát důležitá telefonní čísla pro případ pomoci – pomůcky k zapamatování telefonních čísel záchranného systému jsou

155 – „číslo pět na konci“ si lze přirovnat k podobě obráceného vozíčku pro tělesně postižené, proto to značí telefonní spojení na záchrannou linku

158 – „osmička“ má tvar pout, je to kontakt na policii

150 – „nula“ má tvar požární nádrže, jde o hasiče

jednodušeji lze volat vždy na telefonní číslo 112 a volající bude přepojen

- najdi si linky důvěry, které existují
- do schránky důvěry napiš text na počítači
- seznam se jak fungují a jak se zachází s pomůckami (pepřový sprej,...)
- nos tyto pomůcky vždy u sebe, na místě, abys je mohl/a vždy hned použít
- Při pohybu venku
  - pokud máš mobilní telefon, měj ho vždy nabitý
  - užívej na mobilu zrychlené volby – přednastavená telefonní čísla
  - nekomunikuj s cizím dospělým
  - vyhýbej se určitým lokalitám
  - nechod' nikde zbytečně pravidelně, pokud to není nezbytně nutné
  - buď obezřetný, vyhýbej se místům, kde bys byl sám
  - v noci jdi tam, kde je světlo
  - upozorni rodiče nebo dospělého, pokud se někdo pravidelně objevuje ve tvé blízkosti např. při cestě ze školy (může to být dospělý, který chodí z práce ve stejnou dobu jako ty ze školy, ale také cokoliv jiného)
  - pokud máš pocit, že tě někdo sleduje, uteč, můžeš volat „hoří“ (na volání o pomoc hodně lidí nereaguje)
  - pokud se ti něco stane, řekni to hned, nepřevlékej se, jdi za rodiči nebo na policii, tzn. „ve stavu, v jakém jsi“